

Agnietė Žotkevičiūtė-Banevičienė
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

Karių kultūrinio išprusimo istorinė perspektyva ir šiandieninė praktika: Lietuva tarp didžiųjų valstybių

Šaltojo karo pabaiga žymi pasikeitusį konfliktų pobūdį – šiandieniniame pasaulyje asimetriniai karai, kontrterorizmas ir kontrterorizmas yra ne tik aktualios, bet ir bene didžiausią kultūrinių veiksmų pažinimo poreikį keliančios grėsmės. Nors kultūros ir religijos pažinimo svarba tarptautinių operacijų metu vis labiau pripažįstama, tačiau karių kultūrinio išprusimo standartizavimo NATO lygmeniu nebuvimas tarptautinėse operacijose dalyvaujančių karių kultūrinio išprusimo mokymus palieka nacionalinių valstybių atsakomybės sritimi. Tai savo ruožtu turi įtakos bendroje koalicijoje dirbančioms šalims, skirtingai interpretuojančioms karių kultūrinį išprusimą ir jo poreikį tarptautinių operacijų metu. Straipsnyje apžvelgiama, kaip istoriškai formavosi karių kultūrinio išprusimo diskursas kariniame kontekste, taip pat kultūrinio išprusimo terminų ir sampratų įvairovė tiek akademiniame, tiek kariniame kontekste. Kartu pasitelkiant Allison Abbe suformuotą karių kultūrinio išprusimo kompetencijų modelį, analizuojama kultūrinio išprusimo raiška didžiųjų NATO valstybių ir Lietuvos karinėse doktrinos bei kituose kariuomenės veiklų ir karo tarnybų reglamentuojančiuose dokumentuose. Analizės objektu pasirinkta Lietuva ir keturios didžiosios NATO valstybės, institucionalizavusios karių kultūrinio išprusimo mokymus, tai – Jungtinės Amerikos Valstijos, Jungtinė Karalystė, Prancūzija ir Kanada. Šiame lyginamajame kontekste Lietuvos atvejo analizė yra kartinė: leidžia palyginti ir įvertinti nacionalinės valstybės indėlį į karių kultūrinį lavinimą didžiųjų NATO valstybių kontekste.

Įvadas

Pastarieji trisdešimt metų žymi kariuomenės misijos ir užduočių kaitą. Šaltojo karo laikotarpiu pagrindinis kariuomenės tikslas buvo užtikrinti valstybių nacionalinius interesus remiantis technologiniais laimėjimais ir ištekliais, tad ir kultūrinių skirtumų pažinimas ir atpažinimas nebuvo pagrindinė karių mokymų ar pratybų dalis. Po Šaltojo karo įvairių valstybių kariuomenės vis

Agnietė Žotkevičiūtė-Banevičienė – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedros doktorantė, lektorė. Adresas korespondencijai: Šilo g. 5a, 10322 Vilnius, tel. (8 5) 210 3569, el. p. agniete.zotkeviciute@gmail.com.

dažniau ėmė įsitraukti į daugianacionalines tarptautines operacijas¹, o asimetriniai konfliktai, kontrterorizmas ir kontrterrorizmas tapo ne tik aktualiausiomis, bet ir bene didžiausią kultūrinių veiksnių pažinimo poreikį keliančiomis grėsmėmis². Vis dažniau imta kalbėti, kad kultūrinis išprusimas yra tarptautinių operacijų sėkmę lemiantis veiksnys, pavyzdžiui, tarptautinių saugumo paramos pajėgų (angl. *International Security Assistance Force*, trump. – ISAF) veteranų teigimu, kultūrinio išprusimo ir supratimo stygius buvo pagrindinė NATO operacijų Afganistane problema³.

Nors kultūrinio išprusimo svarba tarptautinių operacijų metu vis labiau pripažįstama, dažniausiai karių kultūrinio išprusimo poreikis įvertinamas ne NATO, o tik valstybių nacionaliniu lygmeniu. NATO organizuoja tam tikrus kultūrinio išprusimo mokymus ar įtraukia kultūrinį išprusimą į mokymo programas, pavyzdžiui, „misijos pakartojimo pratimus“ (angl. *Mission Rehearsal Exercises*), tačiau šie mokymai nėra standartizuoti⁴. Aljansas steigia komitetus ir darbo grupes kultūrinio išprusimo standartizavimo klausimams spręsti, visgi iki šiol tai buvo daugiau techninis veiksmas, bet ne siekis įtraukti karius į kultūrų sąveiką ar skatinti karių bendradarbiavimą kultūriniu ar kultūrinio išprusimo lygmeniu⁵. Tai, kad nėra karių kultūrinio išprusimo apibrėžimo ir mokymų standartizavimo NATO lygmeniu, leidžia šalims narėms skirtingai interpretuoti karių kultūrinį išprusimą ir jo poreikį tarptautinių operacijų metu⁶. Takoskyrą tarp NATO narių didina ir tai, kad Aljansui priklausančios valstybės ne tik skirtingai interpretuoja karių kultūrinį išprusimą, bet ir skirtingais lygmenimis įgyvendina įvairius sprendimus ruošdamos kultūriškai išprususius karius. Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje, Kanadoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV) kultūrinis išprusimas yra institucionalizuota nacionalinės gynybos sistemos forma. Kitose NATO valstybėse kultūriniai mokymai yra riboti – kariai apmokomi tik prieš išvykstant į tarptautinę operaciją arba kultūrinio konteksto pažinimas apribojamas ruošiant ir naudojant

¹ Wolfgang Z., „Intercultural awareness – a necessary asset of soldiers for international operations“, AARMS, Vol. 10, No. 2, 2011, 293–304. Prieiga internetu: <http://www.zmne.hu/aarms/docs/Volume10/Issue2/pdf/07.pdf>, [žiūrėta 2017-08-19].

² Wunderle W. D., *Through the lens of cultural awareness: a primer for US Armed Forces deploying to Arab and Middle Eastern countries*, Fort Leavenworth, Combat Studies Institute Press: Washington, DC, 2006, p. 87.

³ Kaiser S. S., *Intercultural perceptions*, master of operational arts and sciences, Air Command and Staff College, Air university, 2016, p. 15.

⁴ Assessing the impact of cultural awareness and public perceptions in NATO operations, Seminar held on 24 October 2013, NATO HQ, Report, 11 november 2013.

⁵ Implementing Cross-Cultural-Competence Training. Prieiga internetu: <http://www.act.nato.int/article-2013-2-18>, [žiūrėta: 2016-11-11].

⁶ *Multinational Interoperability council coalition building guide*, 3rd edition, Volume III.2, Cross-Cultural awareness & Competence – a Guide to Best Practices, Version 1.1, 07 November 2012, p. 7–9.

išimtinai kultūros patarėjus tarptautinių operacijų metu⁷. Taigi šio *straipsnio tikslas* – išanalizuoti Lietuvos ir didžiųjų NATO valstybių – JAV, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos ir Kanados, institucionalizavusių karių kultūrinį išprusimą karinėse doktrinos ir kituose kariuomenės veiklą reguliuojančiuose dokumentuose. Užsibrėžtam tikslui pasiekti keliami šie *uždaviniai*: 1. Išanalizavus kultūrinio išprusimo sampratų įvairovę akademinėje ir karinėje literatūroje suformuoti karių kultūrinio išprusimo apibrėžimą; 2. Atskleisti karių kultūrinio išprusimo raidą istorinės ir šiandieninės perspektyvos kontekste; 3. Išanalizuoti kultūrinio išprusimo raišką JAV, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos, Kanados ir Lietuvos karinėse doktrinos bei kituose kariuomenės veiklą ir karo tarnybą reglamentuojančiuose dokumentuose; 4. Atskleidus bendras analizuojamų valstybių kultūrinio lavinimo tendencijas ir skirtumus, palyginti Lietuvos karių kultūrinį lavinimą didžiųjų NATO valstybių kontekste.

Straipsniu siekiama išryškinti skirtingų NATO valstybių pirminiuose dokumentuose – karinėse doktrinos ir kituose kariuomenės veiklą ir karo tarnybą reglamentuojančiuose dokumentuose – deklaruojamą požiūrį į karių kultūrinį lavinimą, nesiimant vertinti praktikoje įgyvendinamų kultūrinio išprusimo mokymų efektyvumo kiekvienoje analizuojamoje valstybėje. Šiame lyginamajame kontekste Lietuvos atvejo analizė yra kertinė: išryškinus bendrąsias didžiųjų NATO valstybių karių kultūrinio lavinimo tendencijas ir skirtumus galima palyginti nacionalinės valstybės indėlių į karių kultūrinį lavinimą didžiųjų NATO valstybių kontekste. Svarbu atkreipti dėmesį, jog ši tyrimą įtrauktos didžiosios NATO valstybės nors ir yra siejamos bendro vardiklio – visos yra institucionalizavusios karių kultūrinį lavinimą, tačiau šių valstybių įsitraukimo į tarptautines operacijas mastas labai skiriasi – 2017 m. duomenimis, apie 210,000 JAV⁸, 30,000 Prancūzijos⁹, 9,330 Jungtinės Karalystės¹⁰ ir

⁷ Trochowska K., “International Experiences in the Operationalization of Culture for Military Operations. Field Research Results”, *Connections: The Quarterly Journal*, Vol. 13, No. 3, Summer 2014, p. 83–103, p. 87–89.

⁸ Fisher M., Pecanha S., “What the U.S. Gets for Defending Its Allies and Interests Abroad”, 2017-01-16. Prieiga internetu:

<https://www.nytimes.com/interactive/2017/01/16/world/trump-military-role-treaties-allies-nato-asia-persian-gulf.html>, [žiūrėta: 2017-12-15].

⁹ Garamone J., “France Deploys Troops Globally in Counter-Extremism Fight”, 2017-01-17. Prieiga internetu: <https://www.defense.gov/News/Article/Article/1050644/france-deploys-troops-globally-in-counter-extremism-fight/> [žiūrėta: 2017-12-15].

¹⁰ Ministry of Defence, *Quarterly Location Statistics*, October 2017. Prieiga internetu: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/659880/20171115-QLS_Front_Page_Oct17-a.pdf, [žiūrėta: 2017-12-15].

1,450 Kanados¹¹ ginkluotojų pajėgų personalo dalyvavo tarptautinėse operacijose. Lietuvoje iki 140 karių dalyvauja įvairiose tarptautinėse operacijose¹². Atsižvelgiant į gausų analizuojamų valstybių įsitraukimo į tarptautines operacijas skirtumą, straipsnyje keliami hipotezė – karių įtraukimo į tarptautines operacijas mastas nedaro įtakos kultūrinio išprusimo mokymų reglamentavimui didžiųjų NATO valstybių karinėse doktrinos ir kituose kariuomenės veiklą reguliuojančiuose dokumentuose. Straipsnyje daroma išlyga – analizuojamas tik sausumos pajėgų karių kultūrinis išprusimas.

Straipsnį sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje skaitytojas supažindinamas su kultūrinio išprusimo terminais ir sampratomis tiek akademiniame, tiek kariniame kontekste. Skyriuje apžvelgiama sąvokos vartojimo įvairovė, bandymų hierarchizuoti kultūrinį išprusimą apimančias sampratas trūkumai bei karių vykdomos veiklos poveikis kultūrinio išprusimo multidimensiškumui. Kartu pristatomas Allison Abbe suformuotas karių kultūrinio išprusimo kompetencijų modelis, leidžiantis apibūdinti tarptautinėse operacijose dalyvaujančių karių kultūrinį išprusimą. Antrame skyriuje apžvelgiama, kaip istoriškai formavosi karių kultūrinio išprusimo diskursas kariniame kontekste: nuo Sun Tzu, Clausewitz, Jomini pateikiamų įžvalgų, kovos su sukilėliais teoretikų išryškinto žmonių širdžių ir protų laimėjimo iki kultūrinio posūkio karyboje bei galiausiai kultūrinio išprusimo įtraukimo į kariuomenės strateginius dokumentus. Trečioje dalyje analizuojama kultūrinio išprusimo raiška JAV, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos, Kanados ir Lietuvos karinėse doktrinos bei kituose kariuomenės veiklą ir karo tarnybą reglamentuojančiuose dokumentuose. Apibendrinant tyrimą pateikiamos bendrosios analizuotų valstybių kultūrinio lavinimo tendencijos, skirtumai ir palyginamas Lietuvos karių kultūrinis lavinimas didžiųjų NATO valstybių kontekste.

1. Kultūrinio išprusimo terminai ir samprata

Lietuvos karinėje ir mokslinėje terminijoje kultūrinis išprusimas yra gana naujas apibrėžimas, nors jau „prieš beveik du dešimtmečius tapo įprastu amerikiečių ir britų karinėje terminijoje, sukūrus specialius kultūrinio prusinimo (ar kultūrinio rengimo – angl. *cultural training*) kursus ir parengus medžiagą,

¹¹ National Defence, “Tax Exemption for Salaries of Deployed Canadian Armed Forces Personnel and Police Officers”, 2017-05-18. Prieiga internetu: https://www.canada.ca/en/department-national-defence/news/2017/05/tax_exemption_for_salaries_of_deployed_canadian_armed_forces_personnel.html, [žiūrėta: 2017-12-15].

¹² Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, „Lietuvos dalyvavimas tarptautinėse operacijose ir mokymo misijose“, 2017-12-01. Prieiga internetu: https://kam.lt/lt/tarptautinis_bendradarbiavimas/tarptautines_operacijos.html, [žiūrėta: 2017-12-15].

siūlomą kariniam personalui, siunčiamam į tarptautines operacijas, ypač musulmonų kraštus¹³. Nors užsienio karinėje terminijoje šis terminas ir nėra naujas, tačiau bandant apibrėžti *kultūrinį išprusimą*, pastebimas *kultūrinio išprusimo* vartojimo trūkumas – terminologijos proliferacijos ir mokslškai griežtų ribų nebuvimo sukurta šio termino vartojimo įvairovė¹⁴. Akademinėje literatūroje vartojama daugybė *kultūrinį išprusimą* įvardijančių terminų, kurių dažniausi: kultūrinė adaptacija (angl. *cultural adaptability*)¹⁵, kultūrinė ekspertizė (angl. *cultural expertise*)¹⁶, kultūriniai gebėjimai (angl. *cultural capability*)¹⁷, kultūrinis intelektas (angl. *cultural intelligence*)¹⁸, kultūrinis jautrumas (angl. *cultural sensitivity*)¹⁹, kultūrinis raštingumas (angl. *cultural literacy*)²⁰, kultūrinis sąmoningumas (angl. *cultural awareness*)²¹, kultūrinis supratingumas (angl. *cultural*

¹³ Račius E., „Kultūrinio išprusimo veiksnio iškilimas XXI a. karinėje diplomatijoje“, kn. *Lietuvos karinė diplomatija XXI amžiuje: retrospektyva ir perspektyva: mokslinės praktinės konferencijos medžiaga*, atsakingasis redaktorius prof. dr. Gediminas Vitkus, Vilnius, 2010 m. gruodžio 3 d., Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, p. 51–55, p. 51.

¹⁴ Selmeski B., *Military cross-cultural competence: Core concepts and individual development*. Royal Military College of Canada Centre for Security, Armed Forces & Society Occasional Paper Series, Number 1, 2007, p. 5.

¹⁵ Žr. Sutton J. L. ir Gundling E., „Enabling Cultural Adaptability“, kn. *Strategies to Maintain Combat Readiness during Extended Deployments – A Human Systems Approach*, Meeting Proceedings RTO-MP-HFM-124, Paper 12, Neuilly-sur-Seine, France: RTO, 2005, p. 12-1 – 12-10.

¹⁶ Žr. Wisecarver M. et al., *Regional Expertise and Culture Proficiency*. Project Report 2012-01, Defense Language and National Security Education Office, September 2012, taip pat Kaczmar S. R., *Cultural Expertise and its Importance in Future Marine Corps Operations*, Quantico, Virginia: USMC Command & General Staff College thesis, 1996.

¹⁷ Žr. Abbe A., *Building cultural capability for full-spectrum operations*, ARI Study Report 2008-04, Arlington, VA: U.S. Army Research Institute for the Behavioral and Social Science, 2008.

¹⁸ Žr. Coles J. P., „Cultural Intelligence & Joint Intelligence Doctrine“, *Joint Operations Review*, Joint Forces Staff College, 2005, p. 1–14.

¹⁹ Žr. Shamir B. ir Ben-Ari E., „Leadership in an Open Army? Civilian Connections, Interorganizational Frameworks and Changes in Military Leadership“, kn. Hunt J. G., Dodge G. and Wong L. (sud.), *Out-of-the-Box Leadership: Transforming the Twenty-First-Century Army and Other Top-Performing Organizations*, Stamford, Conn.: JAI Press, 1999, p. 15–40.

²⁰ Žr. McFarland M., „Military Cultural Education“, *Military Review*, March-April 2005, p. 62–69.

²¹ Žr. Kimmel P. R., „Cultural and Ethnic Issues of Conflict and Peacekeeping“, kn. Harvey J. Langholtz (sud.), *The Psychology of Peacekeeping*, Westpoint, Connecticut: Praeger, 1998, p. 57–71, taip pat Schwerzel J., „Transforming altitudes.“ *NATO Review*, Summer 2005. Prieiga internetu http://www.nato.int/docu/review/2005/issue2/english/art3_pr.html, taip pat Skelton I. ir Cooper J., „You’re Are Not From Here, Are You?“, *Joint Force Quarterly*, Issue 36, 2005, p. 12–16, taip pat Wunderle W. D., *Through the lens of cultural awareness: a primer for US Armed Forces deploying to Arab and Middle Eastern countries*, taip pat Ulibarri W. J., „Cultural Awareness-Winning at the Tactical Level“, *Infantry*, Vol. 97, May-June 2008, p. 2.

understanding)²², kultūrinės žinios (angl. *cultural knowledge*)²³ ir tarpkultūrinės kompetencijos (angl. *intercultural competence, cross-culture competence*)²⁴.

Nepaisant apibrėžimų gausos, dar didesnę painiavą sukelia ir šių terminų hierarchizacijos nebuvimas. Viena vertus, dalis mokslininkų siūlo šių definicijų nehierarchizuoti, pavyzdžiui, profesorius Egdūnas Račius pažymi, jog *kultūrinio sąmoningumo, kultūrinio supratingumo, kultūrinio jautrumo, kultūrinio intelekto* terminai gali būti vartojami kaip sinonimai²⁵. Kita vertus, akademinėje literatūroje pastebimi bandymai hierarchizuoti minėtus apibrėžimus, pavyzdžiui, Victor Bados et al. hierarchizuoja *kultūrinio sąmoningumo, kultūrinio supratingumo* ir *kultūrinių kompetencijų* apibrėžimus, *kultūrinį sąmoningumą* ir *kultūrinį supratingumą* suprasdami kaip karių gebėjimą identifikuoti ir apibūdinti pagrindinę informaciją apie kitą kultūrinę aplinką, kitaip tariant – įgyti žinių apie kitą kultūrą, o *kultūrinės kompetencijas* – kaip karių gebėjimą naudoti, sintetinti informaciją apie kitą kultūrinę aplinką, arba – ne tik įgyti, bet ir pritaikyti žinias apie kitą kultūrą. Pastaroji sąvoka prilyginama karių gebėjimui interpretuoti informaciją, tuo tarpu kitos minėtos – gebėjimui atkartoti įgytą informaciją²⁶. Tokie pavieniai ir neišbaigti kultūrinio išprusimo terminų hierarchizacijos modeliai neleidžia sukurti visuminio ir hierarchizuoto šios sampratos įvairovės vaizdo, o analizuojant skirtingus terminus pastebima, jog mokslininkai, kalbėdami apie tas pačias sąvokas, jas supranta skirtingai, kaip apimančias skirtingą kultūrinių žinių įvairovę.

²² Žr. Bledsoe E. E., *The Use of Culture in Operational Planning*, taip pat Department of the Army, FM 3-24, *Counterinsurgency*, Washington: US Army Training and Doctrine Command and Marine Corps Combat Development Command, 2006, taip pat Leslie M. S., “Cultural Understanding: The Cornerstone of Success in a COIN Environment”, *Infantry*, Vol. 96, No. 47, 2007, p. 7–12, taip pat Hernandez P. R., “Developing Cultural Understanding in Stability Operations: A Three Step Process”, *Field Artillery Journal*, January-February, 2007, p. 5–10.

²³ Žr. Jager S. M., *On the Uses of Cultural Knowledge*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2007, taip pat Kienscherf M., “Plugging Cultural Knowledge into the U.S. Military Machine: The Neo-Orientalist Logic of Counterinsurgency”, *Topia*, Canadian Journal of Cultural Studies, 2010, p. 121–143.

²⁴ Žr. Elron E. et al., “Cooperation and coordination across cultures in the peacekeeping Forces: Individual and Organisational Integrating Mechanisms”, kn. Britt T. T. ir Adler A. B. (sud.), *The Psychology of the Peacekeeper*, Westpoint, Connecticut: Praeger, 2003, p. 261–282, taip pat Abbe A. et al., *Cross-cultural competence in Army leaders: A conceptual and empirical foundation*, taip pat Selmeski B., *Military cross-cultural competence: Core concepts and individual development*, taip pat Abbe A. ir Halpin S. H., “The Cultural Imperative for Professional Military Education and Leader Development”, *Parameters*, Winter 2010, p. 21–31, taip pat Kamorski M. W., *A study of the need for cross-cultural capability development in the members of the United States military*, magistro darbas, U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, 2008.

²⁵ Račius E., “The ‘Cultural Awareness’ Factor in the Activities of the Lithuanian PRT in Afghanistan”, *Baltic Security & Defence Review*, 2007, Vol. 9, p. 57–78, p. 58.

²⁶ Bados V. et al., *Guidelines for Commanders and Staffs: Operationalization of Culture into Military Operations (Best Practices)*, Final Report, USJFCOM J9 Joint Concept Development and Experimentation, Suffolk, VA, 2010, p. 8-9.

Kariniame kontekste kultūrinis išprusimas plačiąja prasme gali būti apibrėžiamas kaip „karinių operacijų kultūrinio konteksto ir ryšio tarp kultūros ir karybos žinojimas“²⁷. Visgi ir čia kultūrinio išprusimo samprata neturi jokių priimtinių standartų ir priklauso nuo nacionalinių valstybių vartojamų apibrėžčių, pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės jungtinėje notoje 1/09 (angl. *The United Kingdom Joint Doctrine Note 1/09*) *kultūriniai gebėjimai* apibrėžiami kaip „gebėjimas suprasti kultūrą ir pritaikyti šias žinias efektyviai įsitraukiant į sąveiką kitoje kultūrinėje aplinkoje“. Šie gebėjimai apima tris lygmenis: *kultūrinį sąmoningumą*, *kultūrinį supratingumą* ir *kultūrinės kompetencijas*²⁸. 2016 m. Jungtinės Karalystės karinėje doktrinoje karių kultūrinis išprusimas skirstomas į tris lygmenis: *kultūrinį sąmoningumą*, *kultūrinės kompetencijas* ir *kultūrinę ekspertizę*. Šių kompetencijų apibrėžtys atitinka Jungtinėje notoje 1/09 įvardytų kompetencijų apibrėžimus, doktrinoje įvardytą kultūrinį supratingumą pakeičiant kultūrinėmis kompetencijomis, o kultūrinės kompetencijas – kultūrine ekspertize. *Kultūrinis sąmoningumas* apibrėžiamas kaip pagrindinės žinios apie kitos kultūros aspektus, šių aspektų svarbos ir įtakos supratimas bei gebėjimas pritaikyti šias žinias siekiant norimo efekto. *Kultūrinės kompetencijos* įvardijamos kaip suteikiančios pažengusiųjų lygmens žinių apie kultūrinius aspektus, jų svarbos ir poveikio supratimas bei gebėjimas taikyti šias žinias, įgūdžius ir požiūrius. Šie įgūdžiai pasiekiami per kasdieninę sąveiką su kita kultūra, tiek tiesiogiai įsitraukiant, tiek per vertėjus, ir suteikia aukšto lygmens kultūrinių kompetencijų, kurios gali būti tobulinamos iki kultūrinės ekspertizės. *Kultūrinė ekspertizė* yra aukščiausio lygmens žinios apie kitos kultūros kultūrinius aspektus. Tai ir supratimas apie kitos kultūros svarbą ir jos poveikį vietiniams, įgūdžiai spręsti netikėtas užduotis bei gebėjimas analizuoti ir efektyviai pritaikyti šią analizę planuojant tolesnius veiksmus. Kultūrinė ekspertizė – tai susiliejimasis su kita kultūra ir gebėjimas mąstyti kaip tam tikros tikslinės kultūros atstovai²⁹.

Kanados ginkluotosios pajėgos karių kultūrinį išprusimą taip pat hierarchizuoja, išskaidydamos į *kultūrinių kompetencijų* ir *kultūrinio sąmoningumo* lygmenis: *kultūrinės kompetencijas* apibrėžia kaip asmenines savybes, žinias ir įgūdžius, lemiančius gebėjimą efektyviai veikti kitoje kultūroje, o *kultūrinį sąmoningumą* apibūdina kaip kombinaciją kultūros specifinių ir tarpkultūrinių žinių. Vokietijos kariuomenės Lyderystės, plėtros ir civilinio švietimo centras (vok. *Zentrum Innere Führung*) *tarpkultūrinės kompetencijas* apibrėžia kaip ži-

²⁷ *Multinational Interoperability council coalition building guide*, (6 išnaša), p. 1–2.

²⁸ United Kingdom Assistant Chief of the Defence Staff. *Joint Doctrine Note 1/09: The Significance of Culture to the Military*. Wiltshire, UK: Chief of Defence (Development, Concepts and Doctrine), January 2009, p. 1–2.

²⁹ Ten pat, p. 5-22 – 5.23.

niais ir gebėjimą adekvačiai elgtis su kitomis kultūromis ir religijomis bei su-
 pratimo ir jautrumo kitų kultūrų vertybėms ir elgesiui vystymą³⁰. Nepaisant
 skirtingų valstybių vartojamų nevienodų kultūrinį išprusimą apibūdinančių
 terminų, net ir toje pačioje valstybėje galima susidurti su karių kultūrinio iš-
 prusimo apibrėžimo problema. JAV ginkluotosios pajėgos neretai kritikuoja-
 mos dėl karių kultūrinio išprusimo apibrėžimo standartizavimo trūkumo tarp
 skirtingų kariuomenės padalinių³¹. Atsakymą į šią kritiką galima rasti JAV gy-
 nybos departamento paskelbtame Tarpkultūrinių kompetencijų plane (angl.
Department of Defense Cross-Cultural Roadmap), kuriame teigiama, kad ne-
 priklausomai nuo skirtingų *tarpkultūrinės kompetencijos* apibrėžimų, šia sam-
 prata visada sukuriamas vienodas rezultatas, tai – karių veiklos efektyvumo
 didinimas kitoje kultūrinėje aplinkoje³².

Painiavą apibrėžiant karių kultūrinį išprusimą sudaro ir kultūrinio iš-
 prusimo multidimensiškumas – kultūrinio išprusimo poreikis keičiasi pri-
 klausomai nuo karių atliekamų operacijų pobūdžio ir veikimo zonos³³. Nors
 kultūrinio išprusimo poreikis kyla dar kariams veikiant savo kultūrinėje aplin-
 koje, susiduriant su karių demografiniais skirtumais ir didėja įsitraukiant į
 bendrą koalicinių pajėgų vykdomą veiklą, susiduriant su skirtingomis kariuo-
 menių praktikomis, elgesiu, taktika ir tarptautinės operacijos tikslais, tačiau
 didžiausias kultūrinio išprusimo poreikis atsiranda kariams tarptautinę ope-
 raciją vykdant kitokioje kultūrinėje aplinkoje³⁴. Kariuomenėms įsitraukiant į
 rekonstrukcijos, humanitarines, saugumo, apmokomąsias ir kitas operacijas,
 kurios nėra susijusios su tiesioginiais kariniais veiksmais, kariai integruoda-
 miasi kitoje kultūrinėje aplinkoje iš dalies prisiima ir diplomatų vaidmenį³⁵.
 Karių kultūrinis išprusimas tarptautinių operacijų metu gali padėti pritraukti
 vietinių gyventojų paramą ir suprasti priešą. Viena vertus, sociokultūrinės ži-
 nios padeda kariams kuriant familiarius santykius su kitos kultūros atstovais

³⁰ *Multinational Interoperability council coalition building guide*, (6 išnaša), p. 2-3.

³¹ Greene Sands R. R. et al., "Assessing Language, Regional Expertise & Culture (LREC) Performance: Not like threading a camel through the eye of a needle". Prieiga internetu: <http://www.govtilr.org/Publications/Final%20to%20Scott.pdf>, [žiūrėta: 2017 07 08].

³² Yuengling R., "Diversity Competency Model", kn. Scarpace J. C. ir McDonald D. P. (sud.), *Celebrating the History & Future of Human Relations Research: DEOMI 8th Biennial Equal Opportunity, Diversity, and Culture Research Symposium*, Defense Equal Opportunity Management Institute (DEOMI) Press, Patrick AFB, FL, 2012, p. 275–321, p. 281.

³³ McDonald D. P. et al. *Developing and managing cross-cultural competence within the Department of Defense: Recommendations for learning and assessment*, Paper submitted to the DLO, Revised October 27, 2008, p. 25–26.

³⁴ Ten pat, p. 25-26.

³⁵ Greene T. et al., "The Impact of Culture Clash on Deployed Troops", *Military medicine*, Vol. 175, December 2010, p. 958–963, p. 960–961.

ir skatina vietinius prisidėti prie sėkmingo tarptautinės operacijos įgyvendinimo. Familiarūs karių santykiai su vietiniais padeda stiprinti bendradarbiavimą tarp vietos gyventojų ir karių, leidžia įgyti vietos gyventojų palaikymą karių vykdant tarptautinei operacijai, įtraukia juos į vietines saugumo iniciatyvas, didina šalies vyriausybės ir ją remiančios koalicijos palaikymą karių vykdant veiklai³⁶. Kita vertus, kultūrinis išprusimas kariams gali padėti suprasti priešų motyvaciją, elgesio modelius, suprasti sprendimų priėmimo procesus ir vertybių sistemą, darančią įtaką priešų sprendimams, atpažinti informacines operacijas ir vykdomą propagandą, pažinti šalies, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, istorinius simbolius, atskiriant saugiąsias zonas nuo istoriškai pasirenkamų priešų išpuolių vietų, galimų taikinių ir numatomo laiko, kuris gali būti istoriškai, religiškai ar ideologiškai reikšmingas, taip pat pažinti istorinius aljansus ar priešų rėmėjus, numatant galimus finansavimo šaltinius, tiekimo maršrutus ir pan.³⁷ Pavyzdžiui, JAV vykdančios humanitarinę misiją Somalyje, kariai susidūrė su akivaizdžiai kultūrinių skirtumų sukelta problema – somaliečiai atsisakė priimti maisto paketus iš karių. Nors kariai tokį veiksma interpretavo kaip pasipriešinimą JAV buvimui Somalyje, tačiau didesnis vietinės populiacijos pažinimas būtų pakeitęs tokias karių interpretacijas: į kai kuriuos maisto paketus buvo dedama kiauliena, o tai Somalio musulmonams prilygo asmeniniam įžeidimui. Siekiant užmegzti santykius su vietiniais šalies, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, žmonėmis, turi būti paruošiamos kompromisų ir (ar) bendradarbiavimo strategijos: jei vietiniai mano, kad kariai elgiasi kaip dominantai, jie priešinsis karių taikomiems metodams, o toks pasipriešinimas dažniausiai reiškiasi ne atvira opozicija, bet nebendradarbiavimu, ypač apsunkinančiu taikos atkūrimo procesą³⁸.

Nors tarptautinėse operacijose dalyvaujančių karių kultūrinis išprusimas yra labai svarbus, lyginant su įprastine karių veikla, pavyzdžiui, karių veikimu savo šalyje, tačiau Elron Halevy et al. nustatė, kad tarptautinėse operacijose dalyvaujančių karių kultūrinio išprusimo mokymas, apimantis išimtinai kultūros specifines kompetencijas, t. y. kariai įgyja tik faktinių žinių apie šalį, kurioje numatoma vykdyti tarptautinę operaciją, nėra pakankamas. Toks karių kompetencijų ugdymas parengia juos išimtinai taktiniu-operaciniu lygmeniu³⁹. Kultūros specifinių kompetencijų ribotumą ruošiant karius tarptauti-

³⁶ Spencer E., "Brains and Brawn: Cultural Intelligence (CQ) as the 'Tool of Choice' in the Contemporary Operating Environment", *Canadian Military Journal*, Vol. 11, No. 1, 2010, p. 15-23, p. 20.

³⁷ Ten pat, p. 21.

³⁸ Wolfgang Z., "Intercultural awareness – a necessary asset of soldiers for international operations", *AARMS*, Vol. 10, No. 2, 2011, p. 293-304, p. 301.

³⁹ Elron E. et al., (24 išnaša), p. 262.

nėms operacijoms pabrėžia ir Paula Caligiuri et al. teigdami, kad faktinių žinių apie šalį, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, nepakanka karių kultūriniam išprusimui. Tarptautinėse operacijose dalyvaujančių karių kultūrinis išprusimas turi apimti ir tarpkultūrinės kompetencijas – karių gebėjimą prisitaikyti kitokioje kultūrinėje aplinkoje, siekiant efektyvios sąveikos ir su kitais kariais, vietos gyventojais bei koalicijos sąjungininkais⁴⁰. Atsižvelgdama į specifinį kultūrinio išprusimo poreikį kariams dalyvaujant tarptautinėse operacijose, Allison Abbe išskyrė būtinas tarptautinėse operacijose dalyvaujančių karių kultūrinio išprusimo kompetencijas: tarpkultūrinės kompetencijos, kultūros specifinės kompetencijos ir kalbos kompetencijos (žr. 1 pav.).

1 pav. **Tarptautinėse operacijose dalyvaujančių karių kultūriniam išprusimui būtinos kompetencijos⁴¹**

Akademinėje literatūroje tarpkultūrinių, kultūros specifinių ir kalbos kompetencijų sąveikos svarbą tarptautinėse operacijose dalyvaujančių karių kultūriniam išprusimui įvardija ne tik Abbe, bet ir Stanley H. Halpin ir Brian Selmeski, kultūros specifines kompetencijas⁴² apibūdindami kaip karių žinojimą *ką galvoti*, kitaip tariant, tai žinios apie konkretų regioną ar kultūrą, kurioje vykdoma tarptautinė operacija. Kultūros specifines kompetencijas sudaro žinios apie šalies, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, ekonominę, religinę ir

⁴⁰ Caligiuri P. et al., *Training, Developing, and Assessing Cross-Cultural Competence in Military Personnel*. Technical Report 1284, United States Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences, April 2011, p. 6–7.

⁴¹ Šaltinis: sudaryta pagal Abbe A., *Building cultural capability for full-spectrum operations*, (17 išnaša), p. 2.

⁴² Kultūros specifinės kompetencijos neretai akademinėje literatūroje dar vadinamos regioninėmis kompetencijomis, regioninėmis žiniomis.

istorinę padėtį, socialinę infrastruktūrą, vietos populiaciją, politiką, nacionalines ir religines šventes, geografinę, klimatinę, topografinę padėtį. Visgi kultūros specifinių kompetencijų įgijimas kariams nesuteikia žinių, *kaip galvoti* kitoje kultūrinėje aplinkoje. Būtent tarpkultūrinės kompetencijos apibūdinamos kaip karių žinojimas *kaip galvoti* – kaip bendrauti su kitos kultūros žmonėmis, kaip interpretuoti situacijas, kaip pritaikyti savo elgesį siekiant norimų rezultatų⁴³, tai gebėjimas priimti ir suprasti kultūrinę informaciją, kuris leidžia išvengti apibendrinimų, lemiančių karių stereotipinių mąstymą⁴⁴. Kartu svarbios ir kalbos kompetencijos, leidžiančios kariams įsitraukti į socialinę komunikaciją kitoje kultūrinėje aplinkoje. Nors šalies, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, kalbos mokėjimas suteikia kariams galimybę peržengti kultūros ir kultūrinių skirtumų stebėjimo ribas⁴⁵, neretai tarptautinių operacijų metu karių kalbos įgūdžių stygius kompensuojamas vystant karių socialinę sąveiką su vietiniais per vertėjus⁴⁶.

Šių trijų kompetencijų sintezė daugelio mokslininkų pripažįstama kaip tinkama tarptautinėse operacijose dalyvaujančių karių kultūrinio išprusimo ugdymui. Beveik analogišką karių kultūrinio išprusimo modelį siūlo Prisco R. Hernandez, išskirdamas kalbos įgūdžius, akademines tam tikros kultūros studijas ir praktinį žinių pritaikymą būnant kitoje kultūrinėje aplinkoje⁴⁷. Išanalizuotos *kultūrinio išprusimo* sampratos ir akademinėje bei karinėje literatūroje vartojami terminai leidžia suformuoti toliau straipsnyje vartojamą *tarptautinėse operacijose dalyvaujančių karių kultūrinio išprusimo* apibrėžimą: *kultūrinis išprusimas* – tai žinios apie tam tikrą šalį, įskaitant ekonominę, religinę ir istorinę padėtį, socialinę infrastruktūrą, vietos populiaciją, politiką, nacionalines ir religines šventes, geografinę, klimatinę, topografinę padėtį, gebėjimas šias žinias pritaikyti adaptuojantis ir veikiant kitoje kultūrinėje aplinkoje bei kalbos, vyraujančios šalyje, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, įgūdžiai, kurių trūkumas gali būti kompensuojamas darbo su vertėju įgūdžiais.

⁴³ Žr. Abbe A., *Building Cultural Capability for Full-spectrum Operations*, taip pat Abbe A. ir Halpin S. H., "The Cultural Imperative for Professional Military Education and Leader Development", taip pat Selmeski B., *Military Cross-cultural Competence: Core Concepts and Individual Development*.

⁴⁴ Abbe A., *Building Cultural Capability for Full-spectrum Operations*, (17 išnaša), p. 5-6.

⁴⁵ Watson J. R., *The Role of Language Proficiency in Cross-cultural Competence (3C): A Fundamental Key to Intercultural Effectiveness in Military Personnel*, United States Military Academy, West Point, New York, p. 3.

⁴⁶ Wisecarver M. et al., (16 išnaša), p. A-5.

⁴⁷ Hernandez P. R., (22 išnaša), p. 6.

2. Kultūrinio išprusimo raida: nuo istorinės perspektyvos iki šių dienų

Kultūrinis išprusimas ir karyba tarpusavyje glaudžiai susiję: dar Herodotas (484–425 m. pr. Kr.) studijavęs priešų elgesį persų karų laikotarpiu (490–479 m. pr. Kr.) pabrėžė priešų pažinimo svarbą kaip priemonę, gerinančią karinių pajėgų veiklos efektyvumą⁴⁸. Kultūrinį posūkį karyboje galima išvelgti klasikinių karo strategų Sun Tzu ir Carl von Clausewitz darbuose. Nors Sun Tzu neanalizavo karių kultūrinio lavinimo klausimo *per se*, tačiau įvertino karių savimonės ir priešų pažinimo svarbą siekiant laimėti karus⁴⁹. Tai patvirtina ir vienas žinomiausių jo teiginių: „*jei pažįsti savo priešą ir save patį, tau nebaisūs ir šimtas mūšių; jei nepažįsti priešų, bet pažįsti save, vieną mūšį laimėsi, kitą – pralaimėsi; tačiau jei nepažįsti nei savo priešų, nei savęs, tavo sumuš kiekviename mūšyje*“⁵⁰.

XVIII a. Europos kariuomenėms ėmus plėsti karines operacijas į ne Vakarų regionus – Afriką, Aziją ir Vidurio rytus, tradiciniai karybos metodai pasidarė netinkami susiduriant su kitokia kultūrine aplinka. Atsižvelgdami į besikeičiantį karybos pobūdį, britų, prancūzų ir vokiečių kariuomenių vadai ir mąstytojai ėmė į karinių operacijų planavimą ir įgyvendinimą įtraukti kultūrinius ir religinius aspektus⁵¹, pavyzdžiui, karo strategas Clausewitz atkreipė dėmesį į žmonių daromą įtaką karui. Nors Clausewitz niekada nevartojo žodžio *kultūra*, tačiau jo suformuota trejybės (angl. *Trinity*) koncepcija parodė sąveiką tarp žmonių, kariuomenės ir vyriausybės, nustatydamas tam tikrą karo teorijos ir doktrinų standartą įtraukti kultūrą į operacinį planavimo procesą⁵². Aprašydamas Napoleono karus Pirėnų pusiasalyje ir Rusijoje Clausewitz teigė, kad šie karai „parodė, kokią įtaką politikai, karybos potencialui ir kovos resursams gali turėti tautos širdis ir temperamentas; negalima tikėtis, kad ateityje šis indėlis nebus naudojamas nepriklausomai ar karai bus kariaujami savigynos tikslais ar siekiant patenkinti savo ambicijas“⁵³. Manytina, kad tai, ką Clausewitz lai-

⁴⁸ McFate M., „The Military Utility of Understanding Adversary Culture“, *Joint Forces Quarterly*, Third Quarter, 2005, p. 42–48, p. 42.

⁴⁹ Pappamihel C. J., *Cultural Self-Awareness As A Crucial Component Of Military Cross-Cultural Competence*, Master of Military Studies Research Paper, USMC Command and Staff College Marine Corps University, 2013, p. 1.

⁵⁰ Sun tzu, vert. Samuel B. Griffith, *The Art of War*, London: Oxford University Press, 1971, p. 78.

⁵¹ Salmoni B. A. ir Holmes-Eber P., *Operational Culture for the Warfighter. Principles and Applications*, Marine Corps University Press, 2008, p. 16.

⁵² Herrman J. J., *The Engine of Change: The Evolution of Culture into the Army Planning Process*, U.S. Army School of Advanced Military Studies, 2013, p. 4–5.

⁵³ Clausewitz C., *On War*, New York: Alfred A. Knopf, 1993, p. 258.

kė tautos širdimi ir temperamentu kaip viena esmine strateginio ir operacinio planavimo dalimi, buvo tam tikros tautos žmonių vertybės, įsitikinimai, požiūriai ir mąstymo būdai, kitaip tariant – kultūriniai tam tikros valstybės ar tautos aspektai. Clausewitz nebuvo vienintelis Napoleono epochos stebėtojas, James Donald Hittle, pristatydamas Antoine Henri Jomini knygą *Karo menas* (angl. *Art of War*), teigia, kad Jomini suprato, jog karas apima ir daugiau pajėgų, nei tik karines: „Karas yra didžioji drama, kuriame tūkstančiai fizinių ir moralinių priešasčių daugiau ar mažiau veikia ir jų negalima supaprastinti iki matematinių skaičiavimų.“ Šios nekarinės pajėgos „apima žmonių, su kuriais kovojama, entuziazmą, finansinius išteklius, prisirišimą prie savo valdžios ar institucijų bei kitus bet kokio pobūdžio išteklius ir kliūtis“⁵⁴. Nors Clausewitz ir Jomini neskyrė dėmesio konkrečios kultūros analizei, tačiau jų įžvalgos buvo nukreiptos į ateitį, išpėjant apie asimetrinio karo brutalumą ir netradicinę prigimtį karo, kuris kovojamas tik suprantant kitos tautos mąstymo ir gyvenimo būdą⁵⁵.

XX a. ėmus plisti sąveikos tarp karių kultūrinio išprusimo ir kontrsuikilimų analizei, karių kultūrinis išprusimas imtas sieti su žmonių širdžių ir proto pritraukimu siekiant laimėti konfliktus. Šio tipo analizę plėtojo tokie mąstytojai kaip Thomas Edward Lawrence, Mao Tse-Tung, Che Guevara, Frank Kitson, David Galula, Roger Trinquier ir David Kilcullen⁵⁶. Mao manė, kad pagrindinis galios šaltinis kare priklauso nuo žmonių masės, ir nurodė žmonių galią kaip „tikrą geležies bastioną, kurio neįmanoma sutriuškinti naudojant bet kokią kitą jėgą žemėje“. Mao teigimu, norint sutelkti mases, labai svarbu sukilėliams rasti priežastį, kuri „padėtų masėms suprasti, kad (sukilėliai) atstovauja jų interesams, kad jų gyvenimas yra glaudžiai susijęs su sukilėliais. Kartu su šiais sukilimo principais reikia atkreipti dėmesį į žmonių gerovę ir jų norus.“⁵⁷

David Galula ir Roger Trinquier tarnavo Prancūzijos kariuomenėje XX a. viduryje, o jų teorinėms įžvalgoms didelę įtaką darė sukilimai prieš prancūzišką kolonijinį valdymą Pietryčių Azijoje ir Šiaurės Afrikoje, o ypač Prancūzijos ir Alžyro karas, kuris 1962 m. baigėsi Alžyro nepriklausomybe. Galula populiaciją identifiko kaip gravitacijos centrą teigdamas, kad sukilėliams reikia

⁵⁴ Jomini A. H., *The Art of War* with an introduction by J.D. Hittle, *Roots of Strategy Book 2* (Mechanicsburg, PA: Stackpole Books, 1998), p. 428, p. 437, p. 447.

⁵⁵ Strader K. O., *Culture: The Key Terrain Integrating Cultural Competence Into JIPB*, School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas, monograph, 2006, p. 18.

⁵⁶ Charles L. Lister, “Cultural awareness and counterinsurgency in Afghanistan”, 2011. Prieiga internetu: <http://www.e-ir.info/2011/03/11/cultural-awareness-and-counterinsurgency-in-afghanistan/>, [žiūrėta 2017 06 08].

⁵⁷ Zedong M., *Quotations from Chairman Mao Tse-Tung*, Peking: Foreign Language Press, 1966, p. 88–89.

„pagrįstos priežasties pritraukti rėmėjus iš vietos gyventojų tarpo“⁵⁸. Galula teigimu, reikalingas nuolatinis ir nuoseklus kontaktas kovotojų su sukilėliais ir gyventojų, siekiant juos izoliuoti nuo sukilėlių ir įtvirtinti jų pasitikėjimą. Kovotojai prieš sukilėlius turi išsiaiškinti, kokių politinių reformų gyventojai nori, ir imtis priemonių taktiniu lygmeniu įgyvendinti šias reformas. Galula taip pat pasisakė už gyventojų surašymą naudojant registravimo ir atpažinimo korteles, kurių tikslas yra žinoti gyventojų sudėtį – rinkti informaciją apie priešą, kontroliuoti gyventojus ir nustatyti sukilėlių aktyvistus⁵⁹. Tokio metodo taikymo principai iš esmės panašūs į JAV kariuomenės 2007–2014 m. naudotą vietovės komandų sistemą (angl. *Human Terrain System*), didinančią karių kultūrinį išprusimą tarptautinių operacijų metu. Roger Trinquier taip pat manė, kad karo pobūdis pasiekė naują epochą, kurią jis pavadino modernia karyba, o konvenciniai karai tarp nacionalinių valstybių liko praeityje⁶⁰. Trinquier kritikuodamas Prancūzijos kariuomenę dėl šio negebėjimo prisitaikyti prie naujo karybos pobūdžio, su kuriuo Prancūzija susidūrė Indokinijoje kovodama su Vietnamo nepriklausomybės lyga – Vietminu (vietn. *Viet Nam Doc Lap Dong Minh Hoi*, trump. – *Viet minh*) ir Alžyre kovodama su Nacionaliniu išsivadavimo frontu (pranc. *French Front de Libération Nationale*), pripažino, kad kariuomenės įprastai nėra pasirengusios šiuolaikinės karybos ekonominiams, socialiniams ir politiniams aspektams. Trinquier pateikė siūlymą iš anksto išsamiai išanalizuoti vietovę, kurioje bus vykdoma karinė operacija, surinkti fizinę, ekonominę ir žmogiškąją geografinę informaciją ir suprasti vietos psichologinį klimatą. Ši informacija leistų kovotojams su sukilėliais nustatyti, kurios sritys duos geresnį atsaką į karių vykdomus veiksmus⁶¹.

David Kilcullen teigimu, Irako karas fundamentaliai skyrėsi nuo sukilimų, kuriuos analizavo Galula ir Trinquier: „dabartiniai sukilimai skiriasi tiek politiniais, tiek strateginiais, operaciniais ir taktiniais aspektais nuo ankstesnių epochų“⁶². Kilcullen, nors ir suabejoja klasikinės kovos prieš sukilėlius teorijos, aprašytos XX a. viduryje, taikymu šiandien, tačiau pabrėžia, jog kai kurie klasikiniai sukilimo aspektai lieka pastovūs, ypač žmonių širdžių ir protų laimėjimas: „operatyviniu kovos su sukilėliais lygmeniu išlieka konkurencija tarp kelių pusių, kurių kiekviena siekia mobilizuoti gyventojus dėl savo tiks-

⁵⁸ Galula D., *Counter-Insurgency Warfare: Theory and Practice*, Westport, CT: Praeger Publishers, 1968, p. 13.

⁵⁹ Ten pat, p. 116.

⁶⁰ Trinquier R., *Modern Warfare: A French View of Counterinsurgency*, London, England: Pall Mall Press, 1964, p. 8.

⁶¹ Ten pat, p. 106.

⁶² Kilcullen D., „Counter-Insurgency Redux,” *Survival*, Vol. 48, No. 4, 2006, p. 111.

lų... Žmonės išlieka prizu.“⁶³ Kilcullen pasisako už karių kultūrinį išprusimą, skatindamas karius pažinti šalies, kurioje vykdoma karinė operacija, gyventojus, topografiją, ekonomiką, istoriją, religiją ir kultūrą, suprasti, kas motyvuoja žmones ir kaip juos mobilizuoti. Kilcullen manymu, būtina žinoti kovos prieš sukilėlius ne tik politinę, bet ir kultūrinę dimensijas⁶⁴.

Po Šaltojo karo kultūra pradėta vertinti kaip kritinis karinės veiklos planavimo elementas, o karo teoretikai vėl iškėlė Clausewitz idėjas, pristatydami metodus, kaip įtraukti vietos gyventojus ir jų kultūrą į karinės veiklos planavimą⁶⁵. Karo ne tik kaip karinio, politinio ar socialinio, bet ir kaip kultūrinio fenomeno suvokimas šiandien vis labiau pripažįstamas, pavyzdžiui, John Keegan savo knygoje *Karybos istorija* (angl. *History of Warfare*) teigia, kad karas, tai kultūrinis fenomenas ir „yra daugiau nei tik politikos tąsa. Karas yra tam tikros bendruomenės kultūros išraiška.“⁶⁶ Patrick Porter pažymi, kad šiandien studijuodami karą susiduriame su kultūriniu posūkiu, o karo strategams vis dažniau prireikia antropologinių ir sociologinių žinių. Devintojo dešimtmečio JAV karinė strategija rėmėsi technologiniu pranašumu, tinkamu konvencinėms kovoms, tačiau JAV nebuvo pasiruošusi povinazinei veiklai, pavyzdžiui, Irake išlaikant kontaktą su vietiniais. Atsižvelgiant į karinių technologijų revoliucijų trūkumus, karo strategų teigimu, prasideda kultūros kontrrevoliucija, skatinanti suprasti sąveiką tarp žmonių kovos būdų ir jų tradicijų, identiteto, religijos, kolektyvinės atminties, nuostatų ir įpročių⁶⁷.

Šiandieninį kultūrinį posūkį karyboje žymi kultūros įtraukimas į kariuomenės strateginius dokumentus ir vis dažnesni kariuomenės lyderių pasisakymai apie kultūros reikšmę kariuomenei. Vyresnieji kariuomenės lyderiai, pavyzdžiui, į atsargą išėjęs majoras generolas Robert H. Scales ėmė kalbėti apie į kultūrą orientuotą karybą (angl. *culture-centric warfare*), teigdamas, kad Irako krizė reikalauja „išskirtinio gebėjimo suprasti žmones, jų kultūrą ir motyvaciją“, o JAV gynybos sekretorius Donald Rumsfeld 2004 m. pasisakė apie poreikį įtraukti užsienio kalbų įgūdžius ir regionines bei kultūrinis žinias ruošiant karius. Ryškus kultūrinis posūkis pastebimas 2006 m. išleistoje JAV

⁶³ Ten pat, p. 117.

⁶⁴ Fawcett G. S., *Cultural Understanding in Counterinsurgency: Analysis of the Human Terrain System*, School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas, monograph, p. 6–11.

⁶⁵ Herrman J. J., (52 išnaša), p. 4–5.

⁶⁶ Keegan J., *Historia wojen*, Książka i Wiedza, Warszawa, 1998, p. 25, cituota iš Elzbieta Olzacka, “A “Cultural turn” in the study and conduct of warfare – a new analytical perspective”, *NDU Scientific Quarterly*, No. 4 (89), p. 217–231, p. 219.

⁶⁷ Porter P., “Good Anthropology, Bad History: The Cultural Turn in Studying War”, *Parameters*, Vol. 37, No 2, 2007, p. 47.

kariuomenės doktrinoje „Kariuomenės lauko vadovas 3-24: kontrusukilimai“ (angl. *Army Field Manual 3-24: Counterinsurgency*). Šioje doktrinoje žodis *kultūra* minimas 88 kartus, o žodis *kultūrinis* – 90 kartų ir atspindi JAV kariuomenės kultūrinį posūkį – imta suvokti, kad karo pobūdis fundamentaliai pasikeitė, o kultūrinis išprusimas tapo neatsiejama karybos dalimi⁶⁸.

3. Karių kultūrinio išprusimo raiška NATO valstybėse

Šiame skyriuje analizuojama kultūrinio išprusimo raiška JAV, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos, Kanados ir Lietuvos karinėse doktrinose bei kituose kariuomenės veiklą ir karo tarnybą reglamentuojančiuose dokumentuose. Siekiant išlaikyti analizės vientisumą, valstybių analizė atliekama keliant šiuos kriterijus: 1. Karinėse doktrinose bei kituose kariuomenės veiklą ir karo tarnybą reglamentuojančiuose dokumentuose deklaruojami: 1.1. Kultūrinio išprusimo apibrėžimas, poreikis ir pobūdis; 1.2. Kultūrinio išprusimo mokymų metodai ir trukmė; 1.3. Kultūrinio išprusimo mokymų diferenciacija atsižvelgiant į karių vykdomą veiklą, užimamas pareigas ar karinius laipsnius; 2. Reglamentuojamo kultūrinio išprusimo sąveika su teoriniame modelyje identifikuotomis tarptautinėse operacijose dalyvaujančių karių kultūriniam išprusimui būtinomis tarpkultūrinėmis, kultūros specifinėmis ir kalbos kompetencijomis; 3. Institucinis ir (ar) tarpinstitucinis karių kultūrinio išprusimo reguliavimas; 4. Inicijatyvos, didinančios karių kultūrinį išprusimą, atsiradusios dalyvaujant tarptautinėse operacijose ir (ar) perimant kitų valstybių patirtį.

3.1. Kultūrinio išprusimo raiška Jungtinėse Amerikos Valstijose

2001 m. rugsėjo 11 d. teroristiniai išpuoliai ir karinės operacijos Afganistane ir Irake suteikė pagrindą diskusijai apie kultūrinių kompetencijų vaidmenį mūšio lauke, iš naujo atrandant, kad kultūra ir karyba tarpusavyje persipynusios. Daugybė JAV kariuomenės aukšto rango karininkų, grįžusių iš tarnybos Afganistane ar Irake, mokslininkai, užsienio politikos profesionalai ėmė publikuoti straipsnius eskaluodami kultūrinių veiksnių įtaką aplinkai, kurioje vykdoma tarptautinė operacija. Visgi šios publikacijos buvo orientuotos į strateginį ir taktinį karo lygmenis, o operaciniu lygmeniu tyrimų buvo atlie-

⁶⁸ Ten pat, p. 48.

kama mažai⁶⁹. Kultūrinio išprusimo įtraukimas į kariuomenės veiklą sulaukė ir Baltųjų rūmų palaikymo, pavyzdžiui, prezidentas Barac Obama savo kalboje karo veteranams 2009 m. pabrėžė, kad „XXI a. karinė jėga bus matuojama ne ginklais, kuriuos mūsų kariai turi, bet kalbomis, kuriomis jie kalba ir kultūromis, kurias jie pažįsta“⁷⁰.

2006 m. išleista kariuomenės doktrina „Kariuomenės lauko vadovas 3-24: kontraskilimai“ pakeitė kariuomenės požiūrį į karių kultūrinį išprusimą. Tai buvo naujo tipo doktrina, fundamentaliai besiskirianti nuo ankstesnių doktrinių tuo, kad pagrindinis dėmesys doktrinoje skiriamas žmonėms. Doktrinos pagrindas buvo Clausewitz teorijoje išdėstytos idėjos, pabrėžiančios žmonių ir jų lūkesčių svarbą karyboje⁷¹. Doktrinoje pabrėžiama, jog „Kovos prieš sukilėlius metu neproduktyvu naudoti prastai paruoštus ar nesuprantančius vietos populiacijos karius <...> kadangi kontraskilimo pajėgų tikslas yra mobilizuoti juos palaikančius žmones prieš sukilėlius, vietos populiacija turi jaustis saugi, nejausdama grėsmės iš kontraskilimo pajėgų veiksmų ar operacijų.“⁷² Doktrinoje didelis dėmesys skiriamas karių kultūrinio išprusimo operacionalizavimui, tačiau nepateikiami kultūrinių mokymų ar organizacinės struktūros standartai⁷³.

Nors kariuomenėje vis garsiau imta kalbėti apie karių kultūrinį lavinimą, vis dar trūko tokių mokymų strategijos. 2007 m. galima laikyti karių kultūrinio išprusimo lūžio tašku: šiais metais Gynybos departamento Kalbų biuras (angl. *Defense Language Office*) surengė Regioninės ir kultūrinės ekspertizės viršūnių susitikimą (angl. *Regional and Cultural Expertise Summit*), kurio tikslas buvo identifikuoti regionines ir kultūrinės kompetencijas, siekiant „suprasti tarptautinių operacijų poreikius ir sukurti rėmus sinchronizuojant politiką, planus ir programas, atitinkančius esamus poreikius“. Šio susitikimo rezultatas buvo 2007 m. publikuota JAV gynybos departamento baltoji knyga „JAV gynybos departamento galimybės: kelias pirmyn“ (angl. *DoD Regional Capabilities, The Way Ahead*), kurioje numatyta, kokių veiksmų reikia imtis institucionalizuojant karių kultūrinius mokymus⁷⁴. Kariuomenėje pradėtos kurti kultūrinio lavinimo programos, kalbos ir kultūros centrai, karjeros vystymo

⁶⁹ Simakhov V. K., *Cultural Competence and the Operational Level of War*, Naval War College, 2013, p. 3.

⁷⁰ “Obama’s Address to Veterans”, *New York Times*, 2009 08 17. Prieiga internetu: <http://www.nytimes.com/2009/08/18/us/politics/18obama.text.html?mcubz=1>, [žiūrėta 2017-06-17].

⁷¹ Herrman J. J., (52 išnaša), p. 9.

⁷² Army Field Manual 3-24: Counterinsurgency, United States. Department of the Army, 2006.

⁷³ Herrman J. J., (52 išnaša), p. 9.

⁷⁴ Chu D. S., *DoD Regional Capabilities: The Way Ahead- Regional and Cultural Expertise: Building a DoD Framework to Meet National Defense Challenges* White Paper, Department of Defense, Under Secretary of Defense, 2007, p. 9.

modeliai⁷⁵. Vienas pirmųjų dokumentų, sietinų su karių kultūrinio išprusimo ugdymu kariuomenėje, buvo JAV gynybos departamento 2007 m. publikuota instrukcija DoDI 5160.70 „Kalbos ir regioninės patirties vadyba“ (angl. “*Management of Language and Regional Expertise*”)⁷⁶. Tuo pat metu JAV kariuomenės mokymų ir doktrinų valdyba (angl. *U.S. Army Training and Doctrine Command*, trump. – TRADOC) paskirta vykdomuoju agentu įgyvendinant vi-
saapimančius karjeros plėtojimo ir priešdislokacinio užsienio kultūrų ir kalbų mokymosi sprendimus. Visgi decentralizuotos iniciatyvos sukūrė kultūrinio lavinimo infrastruktūrą, kuriai stigo vientisumo: tarp skirtingų kariuomenės padalinių buvo vartojama tarpusavyje nesuderinta terminija, išryškinant skirtingas kultūros koncepcijas, o įvairių institucijų nuomonių divergencija trukdė bendrai kultūrinių mokymų sėkmei⁷⁷.

Atsižvelgiant į esamus karių kultūrinio lavinimo trūkumus 2015 m. buvo pakeista ir 2016 m. atnaujinta 2005 m. išleista Gynybos departamento direktyva 5160.41E „Gynybos kalbos, regioninės patirties ir kultūros programa“ (angl. *Defense Language, Regional Expertise, and Culture Program*, trump. – LREC)⁷⁸. Ši programa reguliuoja funkcijų paskirstymą tarp skirtingų kariuomenės padalinių įgyvendinant kalbos, regioninės patirties ir kultūros programą⁷⁹. 2016 m. atnaujintoje instrukcijoje DoDI 5160.70 „Gynybos kalbos, regioninės patirties ir kultūros programos vadyba“ (angl. *Management of the Defense Language, Regional Expertise, and Culture Program*) pateikiami gerokai patikslinti karių kultūrinių mokymų standartai ir kompetencijos. Karių kultūrinis išprusimas programoje išskaidomas į regioninius įgūdžius, kurie šioje instrukcijoje atitinka teoriniame modelyje pateiktas kultūros specifines ir kalbos kompetencijas bei kultūrinius mokymus, atspindinčius tarpkultūrines kompetencijas. Regioniniai įgūdžiai instrukcijoje išskaidomi į šešis mokomuosius lygmenis (0-5), nuo pradinio iki eksperto, kiekvienam lygmeniui iškeliant konkrečius kalbinių įgūdžių, gebėjimų ir patirties standartus. Visuose lygmenyse reikalaujamas užsienio valstybės ar specifinio regiono istorinių, politinių, kultūrinių, sociologinių, ekonominių ir geografinių veiksnių supratimas⁸⁰. Pavyzdžiui, pradinį regioninių įgūdžių lygmenį turintys kariai turi žinoti pagrindinius faktus apie (misijos) šalį, regioną ar kultūrą – lokaciją, dydį, kaimynines

⁷⁵ Simakhov V. K., (69 išnaša), p. 3.

⁷⁶ DOD Instruction 5160.70 *Management of the Defense Language, Regional Expertise, and Culture (LREC) Program*, Office of the Under Secretary of Defense for Personnel and Readiness, 2016.

⁷⁷ Simakhov V. K., (69 išnaša), p. 3.

⁷⁸ Publikuota 2005 m. kaip „Gynybos kalbos programa“ (angl. *Defense Language Program*).

⁷⁹ Department of Defense Directive 5160.41E *Defense Language, Regional Expertise, and Culture (LREC) Program*, 2015.

⁸⁰ DOD Instruction 5160.70, (76 išnaša), p. 26.

šalis, vietinę kalbą, turi turėti pagrindinių žinių apie misijos šalies vyriausybę, pagrindinius šalies veikėjus, religiją ir istoriją; žinoti faktus apie (misijos) regiono ir JAV santykius, taip pat turi būti susipažinę su pagrindinėmis šalies normomis (pavyzdžiui, ką galima daryti ir ko ne). Žinios gali būti įgyjamos išklausan mokymus apie regioną ar šalį prieš paskyrimą ar atvykimą į misijos šalį⁸¹.

Kultūriniai mokymai skirti visiems kariams, įskaitant ir rezervo karius ir turi būti išklausomi pirmisiais jų tarnybos metais. Instrukcijoje kultūriniai mokymai išskaidomi į keturias dedamąsias:

- *diplomatinė mąstysena*, apimanti savos kultūrinės perspektyvos, kultūrinio konteksto, tarpkultūrinių santykių svarbos misijai supratimą, gebėjimą valdyti savo kultūrinės nuostatas ir suprasti, kaip kariai yra matomi kitų kultūrų atstovų;
- *kultūriniai mokymai*, apimantys išmoktas kultūrinės koncepcijas ir žinias, ruošiantis kultūrinei sąveikai, žinių atnaujinimą, remiantis kitų patirtimi, patirties ir kontaktų paiešką tobulinant supratimą apie kitas kultūras;
- *kultūrinis samprotavimas*, apimantis gebėjimą suprasti situacijas ar aplinką ir suvaldyti netikėtą kultūrinę elgesį, naudoti turimas žinias aiškinant situacijas, suprasti kitą kultūrinę perspektyvą;
- *tarpkultūrinė sąveika*, apimanti įsitraukimą į kultūrinę sąveiką su kitais, net jei kultūriniai veiksmai, sąveika ir jos rezultatai nėra žinomi, gebėjimą kurti ir naudoti alternatyvias strategijas, siekiant norimų tikslų, bei gebėjimą numatyti, kaip kitų kultūrų atstovai interpretuos ir reaguos į tam tikrus veiksmus, manieras ir bandymą bendrauti⁸².

Šiuo metu JAV kariuomenėje vykdoma daugybė skirtingų karių kultūrinių ir kalbinių mokymų kursų, pavyzdžiui, Kapitonų karjeros kursas (angl. *Branch Captains Career Course*), Bazinis karininkų lyderių kursas (angl. *Basic Officer Leader Course*, trump. – BOLC-B), Viršilų aukštesnio lygmens kursas (angl. *Warrant Officer Advanced Course*, trump. – WOAC), Viršilų bazinis kursas (*Warrant Officer Basic Course*, trump. – WOBC), Vyresniųjų vadų kursas (angl. *Senior Leader Course*, trump. – SLC), Išplėstinis lyderių kursas (angl. *Advanced Leader Course*, trump. – ALC). Šių kursų tikslas yra ugdyti karių gebėjimą suprasti kultūras ir pritaikyti šias žinias jungtinėje, tarpinstitucinėje, tarpvyriausybiniėje ir tarptautinėje aplinkoje, įgyjant pakankamą kompetencijų lygį tarnauti kompleksinėje aplinkoje.

⁸¹ Ten pat, p. 29.

⁸² Ten pat, p. 31-32.

Taip pat Gynybos kalbos instituto Užsienio kalbų centras (angl. *Defense Language Institute Foreign Language Center*, trump. – DLIFLC) teikia pagalbą Sausumos pajėgų štabo karininkų mokyklai (angl. *Army's Command and General Staff School*, trump. – CGSS) vedant kalbų mokymus tiek prieš dislokuojant karius į tarptautinę operaciją, tiek vykdant profesionalius kalbų mokymus. Vykdomi tiek operaciniai, tiek strateginiai kalbų mokymai, pavyzdžiui, visi JAV kariuomenės karininkai nuo 2006 m. prieš dalyvaudami operacijose „Tvirta taika“ (angl. *Operation Enduring Freedom*), „Irako laisvė“ (angl. *Operation Iraqi Freedom*) ar „Naujoji aušra“ (angl. *Operation New Dawn*) galėjo rinktis Irako arba dari dialektų 48 valandų trukmės kalbos kursus. Kartu vykdomi ir strateginiai kalbų mokymai – JAV kariai, kurie yra suinteresuoti įgyti pasirinktų kalbų mokymosi visą gyvenimą pagrindus, gali mokytis pasirenkamajame kinų, prancūzų, arabų ar ispanų kalbų 48 ar 72 valandų kurse. Sudaryta ir savarankiško mokymosi galimybė naudojantis internetinėmis 16 kalbų mokymosi programomis⁸³.

Išskirtinos trys pagrindinės atšakos ir funkcinės srities karininkų karjeros sritys, kuriose skiriamas ypač didelis dėmesys kultūriniais mokymams: specialiųjų operacijų pajėgos, psichologinių operacijų specialistai, civilinių reikalų specialistai ir užsienio sričių kariai (angl. *foreign area officers*, trump. – FAO). Specialiųjų operacijų pajėgų kariams keliamuose reikalavimuose numatyta tvirtos žinios bent apie vieną pasaulio regioną ir bent vieno regiono profesionalūs kalbos įgūdžiai. Taip pat geri asmeniniai ir tarpkultūrinės komunikacijos įgūdžiai, politinės išvalgos ir kultūrinis jautrumas, nes misijos sėkmė dažnai priklauso nuo specialiųjų operacijų pajėgų karių gebėjimo palaikyti ryšį ir daryti įtaką užsienio kultūrų žmonių požiūriui ir elgesiui⁸⁴. Psichologinių operacijų specialistai turi suprasti užsienio auditorijos emocijas, motyvus ir elgesį, todėl psichologinių operacijų specialistams reikalingos regioninės, tarpkultūrinės žinios ir profesionalūs kalbiniai įgūdžiai, įgyjami ne tik studijuojant, bet ir per operacinę patirtį⁸⁵. Civilinių reikalų specialistų užduotys reikalauja jiems įsitraukti ir daryti įtaką civilių populiacijai dirbant su vietine populiacija ir vietinėmis institucijomis. Tokie specialistai turi turėti tarpkultūrinės komunikacijos įgūdžių, regioninių žinių, kalbinių įgūdžių ir tarpasmeninių įgūdžių. Iki rugsėjo 11-osios daugiau nei 95 procentai tokių specialistų priklausė kariuomenės rezervui, po rugsėjo 11-osios šie specialistai imti perkelti į aktyviasias

⁸³ Sterilla A. Smith, “Army Culture and Foreign Language Program”, *Military Intelligence Professional Bulletin*, MIPB, Vol. 38, Nr. 1, January - March 2012, p. 8-12.

⁸⁴ Department of the Army Pamphlet 600-3, *Commissioned Officer Professional Development and Career Management*, Headquarters Department of the Army Washington, DC, 2014, p. 167.

⁸⁵ Ten pat, p. 179.

pajėgas. Specialistų mokymo programa, įgyjant regioninių ir kalbinių įgūdžių, trunka vidutiniškai dvejus metus⁸⁶. Užsienio sričių kariai turi turėti strateginį požiūrį, regioninių kompetencijų, užsienio kalbų ir profesinių karinių įgūdžių bei patirties. Šių specialistų mokymai trunka daugiau nei ketverius metus⁸⁷.

Verta paminėti, jog tarptautinių saugumo paramos pajėgų išmoktos pamokos Afganistane paskatino institucionalizuoti keletą papildomų kultūrinių iniciatyvų JAV kariuomenėje:

- Vietovės komandos (angl. *Human Terrain Teams*, trump. – HTT). Komandas sudaro 5–6 socialinių mokslų – antropologijos, sociologijos, politikos mokslų, regioninių studijų – atstovai ir lingvistai. Vietovės komandų suformavimo tikslas buvo įtraukti į karybą socialinių mokslų atstovus, patariančius vyresniesiems karininkams kultūriniais klausimais ir padedančius suprasti vietinę populiaciją regionuose, kuriose šie patarėjai yra dislokuoti. Pasiteisinus bandomajam vietovės komandų variantui, 2007 m. vietovės komandos tapo viena iš JAV kariuomenės programų, kuri 2010 m. pasidarė nuolatine ir buvo vykdoma iki 2014 m.⁸⁸
- Pagrindinių lyderių įtraukimas (angl. *Key Leader Engagements*, trump. – KLE). Ši iniciatyva – tai karinių lyderių bendradarbiavimas su svarbiais šalies, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, vietos lyderiais. Šių grupių tikslas – ne tik įsitraukti į trumpalaikį bendradarbiavimą su vietos lyderiais krizių metu, bet ir kurti ilgalaikius santykius, įgyjant vietos lyderių paramą kariuomenės interesams įgyvendinti.
- Moterų įsitraukimo grupės (angl. *Female Engagement Teams*, trump. – FET). Grupės sudarė moterys ISAF karės, kurių tikslas prirėkus dirbti su Afganistano moterimis, nes vyrų karių bendravimas ir bendradarbiavimas su Afganistano moterimis šalyje nėra socialiai priimtinas.
- Kuopos žvalgybos paramos grupės (angl. *Company Intelligence Support Teams*, trump. – CoIST). Šios grupės, susidedančios iš 2–6 karių, atlieka vietos žvalgybos analizę – orų, priešų, reljefo ir vietos gyventojų poveikio draugiškoms operacijoms analizę, taip siekiama sumažinti neapibrėžtumą ir suteikti pagalbą priimant sprendimus. Kuopos žvalgybos paramos grupės tikslas – paspartinti informacijos ir žvalgybos rinkimo srautą nuo kuopos lygmens iki aukštesniojo štabo. Kiekvienas kuopos narys išeina specializuotus apmokymus, kaip rinkti informaciją ir vykdyti žvalgybos veiksmus, ir yra atsakingas už pastabų ir išvadų apibendrinimą ir perdavimą.

⁸⁶ Ten pat, p. 189.

⁸⁷ Ten pat, p. 213.

⁸⁸ Kaiser S. S., (3 išnaša), p. 17-18.

Taip pat verta paminėti, kad efektyvi ir įdomi iniciatyva buvo koncepcija „viena šeima – vienas karys“, kurios metu buvo skatinamas karių kultūrinis išprusimas, žinias įgyjant iš konkrečios šeimos, su kuria kasdien buvo bendraujama⁸⁹.

3.2. Kultūrinio išprusimo raiška Prancūzijoje

2007 m. Prancūzijos krizių valdymo koncepcijoje (angl. *Crisis Management Concept*) atkreipiamas dėmesys į būtinybę kariams įgyti vietinės populiacijos palaikymą tarptautinių operacijų metu. Šioje koncepcijoje teigiama, kad „vietinių parama yra lemiamas sėkmės veiksnys tiek taktiniu, tiek strateginiu atžvilgiu“⁹⁰. 2008 m. Prancūzijos gynybos ir nacionalinio saugumo baltajame lape (angl. *French Defence and National Security White Paper*) pabrėžiamas poreikis kariams pažinti operacinę kultūrą: „suprasti politiką, visuomenę ir kultūrą potencialiose operacijų zonos“⁹¹. Operacinė kultūra Prancūzijoje nuo seno daro didelę įtaką kariuomenei. Tai filosofija, suformuota dviejų garsių Prancūzijos karo vadų – Joseph Gallieni ir Hubert Lyautey, išdėsčiusių pirmuosius ekspedicinių operacijų su integruota operacine kultūra principus XIX a. pab. Minėtieji karo strategai išryškino svarbą suprasti šalies, kurioje vykdoma karinė operacija, politinę, socialinę ir ekonominę kultūrą bei vietines kalbas, siekiant efektyvių civilių ir karių ir informacinių operacijų⁹².

2010 m. Prancūzijos jungtinėje doktrinoje JD-3.4.4 „Kontrsukilimai“ (angl. *the French Joint Doctrine 3.4.4 Counter-Insurgency*) pabrėžiama, kad „nors intervencinės pajėgos turi galingus techninius jutiklius, tačiau jie gali pritrūkti efektyvių žmogiškosios žvalgybos gebėjimų įsikišusių aplinką, kuri labai skiriasi nuo kariams įprastos aplinkos (vietinės kalbos ir dialektai, kultūra ir t. t.). Žmogiškoji ir kultūrinė kovos su sukilėliais dimensijos yra svarbios tiek karių pasiruošimo metu, tiek vykdant karinius veiksmus.“⁹³ Doktrinoje pabrėžiama, kad kariai turi įgyti ne tik fizinių, bet ir žmogiškosios aplinkos žinių. Žinios apie vietines kultūras skatina glaudžiau

⁸⁹ Beljan R., „Afghanistan: Lessons Learned from an ISAF Perspective“, *Small Wars Journal*, May 30, 2013. Prieiga internetu: <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/afghanistan-lessons-learned-from-an-isaf-perspective>, [žiūrėta: 2017-05-07].

⁹⁰ French Defence Staff, *Counter-Insurgency, JD-3.4.4, No 253* Paris, FR: Joint Forces Center for Concept Development, Doctrine and Experimentation, November 5th, 2010, p. 2-2.

⁹¹ Haddad S., „Teaching Diversity and Multicultural Competence to French Peacekeepers“, *International Peacekeeping*, 17, no. 4, August 2010, p. 567.

⁹² Henri B., „Complex Operations in Africa: Operational Culture Training in the French Military“, *Military Review*, Vol. 89, No. 2, March-April 2009, p. 65–67.

⁹³ French Joint Doctrine 3.4.4, *Counter-INSurgency (COIN)*, (n°161/DEF/CICDE/NP), 18th June, 2010, p. 33.

bendradarbiauti su vietiniais šalies, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, ir leidžia kariams išvengti netinkamo elgesio kitoje kultūrinėje aplinkoje. Doktrinoje skatinamas ne tik kuo didesnis aplinkos pažinimas (politika, istorija, kultūra, žmogiškoji ir fizinė geografija, religija, ekonomika ir t. t.), bet ir siūloma ne tik samdyti vertėjus, o ir visiems tarptautinėje operacijoje dalyvaujantiems kariams mokėti bent elementarias frazes vietine kalba, taip gerinant santykius su vietiniais ir karinių pajėgų įvaizdį⁹⁴.

Jungtinėje doktrinoje pabrėžiama ilgujų kultūrinių mokymų svarba. Valstybės kolonijinė istorija yra svarbus veiksnys, formuojantis Prancūzijos kariuomenės požiūrį į kultūrinius mokymus kaip visą gyvenimą trunkantį procesą. Prancūzijoje kultūriniai mokymai remiasi Edward T. Hall suformuota kultūros kaip ledkalnio interpretacija, t. y. plika akimi matomi kitos kultūros elementai (kalba, literatūra, menas, muzika, apranga ir pan.) tėra ledkalnio viršūnė, todėl reikia vidutiniškai metų, įgyjant kultūrinį išprusimą, padedantį suprasti matomus kitos kultūros aspektus; norint suprasti paslėptus kitos kultūros aspektus arba tai, kas yra po ledkalniu (vertybės, normos, lyčių vaidmenys, kūno kalba, tikėjimas, laiko suvokimas ir pan.), reikia dvejų trejų metų ir vidutiniškai dešimties metų, norint įgyti tikrąjį kultūrinį išprusimą⁹⁵.

Pagrindinė institucija, atsakinga už kultūrinius mokymus, yra dar prieš šimtą metų įkurta Prancūzijos kariuomenės mokykla tarnaujantiems užsienyje (pran. *Ecole Militaire Spécialisée dans l'Outre-Mer et l'Etranger*, trump. – EMSOME). Mokyklos tikslas – ugdyti karių tarpkultūrinės kompetencijas, ruošiant juos tarptautinėms operacijoms, nepriklausomai nuo šalies, kurioje bus vykdoma misija. Šiais mokymais siekiama ne tik išmokyti karius priimtinių elgesio normų, bet ir ugdyti adaptacinius įgūdžius, integruojantis kitoje kultūrinėje aplinkoje. EMSOME pabrėžia tikslinės kultūros tradicijų, tikėjimo, politinės ir socialinės sistemos, vietinės hierarchijos pažinimą, siekiant efektyviai vykdyti psichologines operacijas, žvalgybą ar įgyvendinant karių ir civilių bendradarbiavimą. EMSOME apmoko daugiau kaip 90 proc. karinio personalo, dislokuojamo į tarptautines operacijas, o mokymus veda instruktoriai, kurie dalyvavo misijose tose šalyse, su kurių kultūra supažindina karius. Į mokymus taip pat įtraukiami profesoriai bei ekspertai iš įvairių tarptautinių, nevyriausybinių ir kitų organizacijų. Mokymai yra tarpdisciplininiai, didelis dėmesys skiriamas teorinių aspektų, tokių kaip istorija, geografija, antropologija, sociologija ir kalba, integravimui. EMSOME taip pat ruošia karius dirbti su vertėjais, tačiau

⁹⁴Ten pat, p. 55.

⁹⁵Gates K. D., *Applying Culture to Military Operations: A Review of Foreign Militaries*, USMC Command and Staff College, Master of Military Studies Research Paper, 2012, p. 16.

nevykdo kalbų mokymo kursų, kalbinius įgūdžius kariai įgyja užsienio kalbų universitetų siūlomuose kursuose, nes kalbinių kompetencijų įgijimui reikia metų trukmės išsamių studijų kartu būnant šalyje, kurioje ta kalba kalbama⁹⁶.

Prieš tarptautines operacijas vykdomų mokymų metu instruktoriai apmoko karius, kaip elgtis su vietiniais šalies, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, kokias pasisveikinimo formuluotes, kokį elgesio kodeksą naudoti susitikimų metu, kaip greitai identifikuoti dominuojančius individus ar šeimas vietos bendruomenėse, kaip derėtis su pardavėjais, kaip diskutuoti ir kaip pritaikyti svetingumo taisykles. Seminarų metu kariai supažindinami su operacine kultūra karinių vienetų lyderiams dalijantis savo asmenine patirtimi bataliono lygmeniu. Būrio vadų reikalaujama būti susipažinus su geopolitine misijos šalies situacija. Siekiant išmokyti lyderius analizuoti ir suprasti kitas kultūras, kadetai išklauso kursą „tarptautiniai santykiai ir derybos.“ Mokymai prieš dislokuojant karius į misijos šalį trunka vieną dvi savaites ir dažniausiai mobiliosios komandos iš EMSOME apmoko į tarptautinę operaciją atrinktus karius ir kitus darbuotojus jų tarnybos vietose⁹⁷.

Išskirtinis EMSOME bruožas, būdingas prancūzų mokymo modeliui, yra tai, kad EMSOME netaiko konkretaus mokymo modelio, bet adaptuoja mokomuosius dalykus konkrečiai misijai. Mokymai yra vykdomi kursų metu (adaptacija, specifiniai mokymai, naudojimas kariuomenės patarėjais), platinant publikacijas ar kompiuterinius failus, taip pat vykdant tikslinius kariuomenės kategorijų mokymus (skyrius, būrys, kuopa ir pan.)⁹⁸. Prancūzijoje vykdant karių kultūrinius mokymus, mokymo informacija yra nuolat atnaujinama, atsižvelgiant į ankstesnėje rotacijoje dalyvavusių karių patirtį⁹⁹.

3.3. Kultūrinio išprusimo raiška Jungtinėje Karalystėje

2007 m. kovo mėn. Jungtinės Karalystės karinės pajėgos pritaikė specifinę doktriną, skirtą kontraskilimo operacijoms (angl. *British Army Field Manual Volume 1 Part 10 Countering Insurgency*). Doktrinoje išryškinama kultūrinio išprusimo svarba iš esmės pakeitė karių, dalyvaujančių tarptautinėse operacijose, apmokymus. 2007 m. Jungtinės Karalystės ginkluotosios pajėgos

⁹⁶ Ten pat, p. 15–18.

⁹⁷ Ten pat, p. 15–18.

⁹⁸ Dragomir I., “Military communication in intercultural contexts”, *Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity*. Conference. Prieiga internetu: <http://www.upm.ro/gidni3/GIDNI-03/Lds/Lds%2003%2088.pdf>, [žiūrėta: 2017-07-10].

⁹⁹ Gates K. D., (95 išnaša), p. 15–18.

įsteigė agentūrą, kuri yra dalis Taikymo ir informacinių operacijų direktorato (angl. *Directorate of Targeting and Information Operations*, trump. – DTIO). Agentūra atsakinga už informacijos, susijusios su kultūra ir kultūrinėmis normomis tarptautinės operacijos vietovėje, rinkimą ir naudojimą. Viena iš šios agentūros darbo grupių yra Socialinio ir kultūrinio profilio grupė (angl. *Social and Cultural Profile group*), kurios pagrindinė užduotis – nustatyti tarptautinės operacijos teritorijoje esančių gyventojų profilį, numatyti kultūrinės ir tarpkultūrinės gaires, reikalingas apmokant karius prieš tarptautinę operaciją, bei kultūrinių ryšių tiksliniuose regionuose analizė. Pagrindinė struktūra, atsakinga už karių kultūrinius mokymus ir švietimą, yra Gynybos kultūros palaikymo skyrius (angl. *Defense Cultural Support Unit*, trump. – DCSU). Šis skyrius ne tik ruošia karius tarptautinėms operacijoms, bet ir atlieka nuolatinę misiją – apmoko kultūros patarėjus (angl. *Cultural Advisors*, trump. – CULAD), dalyvaujančius tarptautinėse operacijose ir teikiančius kultūrinį lavinimą kariams įvairiais lygmenimis¹⁰⁰.

2009 m. Jungtinės Karalystės jungtinėje notoje 1/09 pabrėžiama, kad kultūrinė informacija turi būti prieinama pradinėse karių ruošimo fazėse, o kultūriniai mokymai ir kultūrinis išsilavinimas yra kertiniai elementai, siekiant suprasti „kitus, su kuriais turime dirbti kartu“¹⁰¹. Kaip jau minėta pirmajame skyriuje, notoje kultūriniai gebėjimai skirstomi į tris lygmenis: *kultūrinį sąmoningumą, kultūrinį supratingumą ir kultūrinės kompetencijas*. *Kultūrinio sąmoningumo* mokymai skiriami visiems kariams, *kultūrinio supratingumo* – kariams, išitraukiantiems į sąveiką su vietos populiacija, pavyzdžiui, civilių ir karių bendradarbiavimo grupei, saugumo ir stabilizacijos komandoms, žvalgybos personalui. Aukščiausio lygmens – *kultūrinių kompetencijų* mokymai skiriami kultūros patarėjams¹⁰². 2011 m. buvo išleistas Kultūros specialistų vienetų (angl. *Defence Cultural Specialist Unit*) vadovas, kuriame numatyti kultūrinio išprusimo mokymai ne tik kultūros specialistams, bet ir visiems britų kariams. Šiame vadove išskelti du pagrindiniai tikslai: a) paruošti kultūros patarėjus ir b) remti kultūrinio sąmoningumo mokymus kariams, atliksiantiems tarptautines operacijas užsienyje. Ilgojo laikotarpio tikslas – pradiniu lygmeniu supažindinti su kultūriniais mokymais visus karius¹⁰³.

¹⁰⁰ Dragomir I., (98 išnaša).

¹⁰¹ United Kingdom Assistant Chief of the Defence Staff. *Joint Doctrine Note 1/09: The Significance of Culture to the Military*, (28 išnaša), p. 5-1.

¹⁰² United Kingdom Assistant Chief of the Defence Staff. *Joint Doctrine Note 1/09: The Significance of Culture to the Military*. Wiltshire, UK: Chief of Defence (Development, Concepts and Doctrine), January 2009, p. 1-2, p. 5A-2.

¹⁰³ *Multinational Interoperability council coalition building guide*, (6 išnaša), p. B-3.

Jungtinėje Karalystėje karių kultūrinis išprusimas suprantamas kaip kultūros specifinių, kalbinių ir tarpkultūrinių kompetencijų sintezė. Tai patvirtina 2011 m. Jungtinėje doktrinoje 2-00 „Supratimas ir žvalgybinė parama jungtinėms operacijoms“ (angl. *Joint doctrine publication 2-00 Understanding and Intelligence Support to Joint Operations*) vartojama kultūrinių gebėjimų apibrėžtis. Kultūriniai gebėjimai šioje doktrinoje apibūdinami kaip gebėjimas suprasti kultūrą ir pritaikyti šias žinias efektyviai išitraukiant į kitą kultūrinę aplinką. Doktrinoje detalizuojama, jog kultūrinių gebėjimų įgijimui būtinos ne tik žinios apie regioną, kuriame numatoma vykdyti tarptautinę operaciją, bet ir bendras karių išprusimas apie kitas kultūras ir supratimas, kaip kultūros daro įtaką pasaulio supratimui¹⁰⁴. 2016 m. Jungtinės Karalystės karinėje doktrinoje 05 „Pasirengimas stabiliam pasauliui: kariuomenės indėlis“ (angl. *Joint Doctrine Publication 05. Shaping a Stable World: the Military Contribution*) akcentuojama, kad kultūros ir istorijos supratimas bei įtraukimas į kariuomenės planavimo ir apmokymo procesą didina kariuomenės galią¹⁰⁵, taip pat yra ir įtakos darymo priemonė. Doktrinoje teigiama, kad „įtaka pasiekama pakeičiant tikslinės auditorijos elgesį ir tai nėra vien viešos žinutės ar žiniasklaidos skelbiama informacija, bet ir tai, kaip karių žodžiai ir elgesys yra matomi, interpretuojami ir suprantami tam tikrų auditorijų, kurios tai mato per savo kultūrinę, istorinę, religinę ir tradicijų prizmę. Norint daryti įtaką, reikia suprasti tikslinę auditoriją.“¹⁰⁶

Kaip jau minėta, Jungtinėje Karalystėje kultūriniai mokymai prieš dislokuojant karius į tarptautinę operaciją yra privalomi visiems kariams, o mokymų trukmė priklauso nuo karinio vieneto ir jo specializacijos ir trunka nuo vienos iki kelių savaitių. Nors didžiausias dėmesys skiriamas apmokant kultūros patarėjus, tačiau keičiantis Jungtinės Karalystės karinei doktrinai, kultūrinis lavinimas pradėtas matyti kaip visų karių karjeros dalis¹⁰⁷. Tarpkultūriniai mokymai prieš dislokuojant karius į tarptautines operacijas apima praktinius užsiėmimus, dėmesį skiriant tiek tarpkultūrinėms, tiek kultūros specifinėms kompetencijoms¹⁰⁸. Mokymai vyksta dviem kryptimis, tai – mokymai, skirti visų karinių laipsnių kariams (angl. *All Ranks Briefing*), ir dvi 45 minučių trukmės sesijos, skirtos taktiniams vadams. Taip pat visam į tarptautines operacijas

¹⁰⁴ Joint Doctrine Publication 2-00 (JDP 2-00), 3rd Edition, *Understanding and Intelligence Support to Joint Operations*, The Development, Concepts and Doctrine Centre, Ministry of Defence, August 2011, p. 1–17.

¹⁰⁵ Ten pat, p. 27.

¹⁰⁶ Joint Doctrine Publication 05. *Shaping a Stable World: the Military Contribution*, The Development, Concepts and Doctrine Centre, Ministry of Defence, March 2016, p. 85.

¹⁰⁷ Trochowska K., (7 išnaša), p. 96–97.

¹⁰⁸ Ten pat, p. 96–97.

siunčiamam personalui, ypač tiems, kurie tiesiogiai susiduria su vietos populiacija, skiriamas savaitės trukmės pirmojo lygio kultūros specialisto kursas, skirtas suteikti personalui žinių apie šalies, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, vietos kultūrą. Ruošiant kultūros patarėjus, kurie yra lingvistai ir naudoja savo regioninę patirtį patardami kariniams lyderiams priimant sprendimus, mokoma pagal pažengusiųjų kultūros specialistų programą, kurią sudaro dviejų savaitių trukmės akademinis ir bendrakultūrinis kursas ir penkiolikos mėnesių trukmės kalbos kursas. Prieš baigiantis kalbos kursams, kultūros patarėjai taip pat turi pabaigti dvylikos savaitių trukmės mokymus, orientuotus į krizių valdymo, informacines operacijas ir ryšių palaikymo veiklą. Kultūros patarėjų mokymai užbaigiami trijų keturių savaitių trukmės kursu, orientuotu į kultūros specifines tam tikro regiono charakteristikas, įskaitant ten vyraujančius galios santykius, ekonomiką, politiką, religiją, istoriją ir pan. aspektus. Kultūros patarėjų paruošimas trunka vidutiniškai dvidešimt mėnesių¹⁰⁹.

Jungtinė Karalystė iš kitų valstybių patirties dalyvaujant tarptautinėse operacijose yra perėmusi JAV praktikuojamą moterų ištraukimo grupių koncepciją, o kultūros specialistų vienetų koncepcija remiasi JAV vietovės komandų grupių modeliu. Jungtinės Karalystės kariams dalyvaujant tarptautinėje operacijoje Afganistane, kultūros specialistų vaidmuo buvo toks pat, kaip JAV vietovės komandų – jie padėjo identifikuoti ir suprasti vietinę kultūrinę, politinę, socialinę, ekonominę ir istorinę aplinką, padedančią kariniams lyderiams priimti geresnius ir informatyvesnius sprendimus, papildomai jie dar užsiimdavo karių kultūrinio lavinimo misijos vietoje. Taip pat Jungtinėje Karalystėje skatinamas tarptautinių operacijų metu įgytos patirties perdavimas vienių kitiems¹¹⁰.

3.4. Kultūrinio išprusimo raiška Kanadoje

Pagrindinė karių kultūrinį išprusimą ir kultūrinius mokymus reglamentuojanti doktrina yra 2006 m. išleistas Kanados gynybos pajėgų Karių ir civilių bendradarbiavimo taktikos, technikos ir procedūrų vadovas (angl. *Canadian Defence Force's Civil-Military Cooperation Tactics, Techniques and Procedures*). Šiame vadove pabrėžiamas reikalavimas vykdant karių ir civilių bendradarbiavimo operacijas turėti kultūrinio konteksto, kuriame veikiama, supratimą. 2009 m. Kanados gynybos akademijos publikuotame vadove „Kultūrinė žvalgyba ir

¹⁰⁹ United Kingdom Ministry of Defence, “Military Develops its Cultural Understanding of Afghanistan”, *Defence News*, 24 February 2010.

¹¹⁰ Trochowska K., (7 išnaša), p. 96–97.

lyderystė“ (angl. *Cultural Intelligence and Leadership*) pasisakoma už kultūrinės žvalgybos skatinimą, kuri apibrėžiama kaip „galimybė atpažinti tam tikros žmonių grupės bendras pažiūras, vertybes, požiūrius, elgesį ir, svarbiausia, efektyviai pritaikyti šias žinias įgyvendinant specifinius tikslus ar veiklas“. Kanada pritaiko JAV bendrakultūrinės prieigos (angl. *culture-general approach*) koncepciją operacinei kultūrai. Kitaip tariant, kariai pirmiausia turi suprasti ir artikuliuoti savo pačių kultūrą ugdydami gebėjimą atpažinti ir analizuoti kultūrinius skirtumus tarptautinių operacijų metu. Tokio pobūdžio kritinio mąstymo įgūdžiai gali būti pritaikomi skirtingų tarptautinių operacijų metu, tiek suprantant vietines kultūras, tiek gerinant santykius su koalicijos ir tarptautiniais partneriais¹¹¹.

2009 m. publikuotoje Kanados karinėje doktrinoje CFJP 01 (angl. *Canadian Military Doctrine CFJP 01*) akcentuojama svarba kultūrinio ir religinio karių lavinimo prieš tarptautines operacijas¹¹². 2008 m. sausumos operacijų doktrinoje (B-GL-300-001/FP-001) (angl. *Land operations*), apimančioje ir pakeičiančioje operacinio lygmens Kanados kariuomenės doktriną „Sausumos operacijų vykdymas“ (B-GL-300-001/FP-000) (angl. *Conduct of Land Operation – Operational Level Doctrine for the Canadian Army*) ir Sausumos pajėgų taktinę doktriną (B-GL-300-002/FP-000) (angl. *Land Force Tactical Doctrine*), ypač didelis dėmesys skiriamas karių kultūriniam lavinimui. Doktrinoje teigiama, jog „sausumos pajėgų kultūriniai mokymai tiek prieš tarptautinę operaciją, tiek tarptautinės operacijos metu padeda užtikrinti vietinės populiacijos supratimą. Kultūros įvertinimas ir kultūrinis supratingumas apima daugybę specifinės kultūros aspektų, pvz., etninį paveldą ir religiją. Kultūrinis įvertinimas leidžia išskirti matomus kultūros aspektus, o kultūrinis sąmoningumas apima geresnes kultūrinės žinias apie vietos galios struktūras, kurios yra būtinos kuriant operacinio ir taktinio lygmens planus. <...> Kultūrinis supratingumas yra kritinis veiksnys situacijose, kuriose vietinė populiacija yra pagrindinis veiksnys ar net gravitacijos centras. <...> Daugelio operacijų sėkmę lemia vietos gyventojų ilgalaikė parama.“¹¹³ Vietinė populiacija šioje doktrinoje matoma kaip vienas iš pagrindinių operacinės aplinkos elementų, kurio supratimas ir pažinimas leidžia pasiekti norimų tikslų¹¹⁴. Taip pat doktrinoje cituojama ištrauka iš pulkininko leitenanto M. D. Makulowich straipsnio „To Clash

¹¹¹ Davis K., ed. *Cultural Intelligence and Leadership: An Introduction for Canadian Forces Leaders*. Kingston, ON: Canadian Defence Academy Press, 2009.

¹¹² Canadian Military Doctrine CFJP 01, Canadian Forces Joint Publication, Issued on authority of the Chief of the Defence Staff, 2009-04, p. 6-4.

¹¹³ Chief of the Land Staff, Land Operations, B-GL-300-001/FP-001, Army Publishing Office, Fort Frontenac, Kingston, Ontario, p. 2-7.

¹¹⁴ Ten pat, p. 2-2.

or Not to Clash: Canadian and Islamic Values on Canadian Forces' Deployed Operations“: Aprašydamas operacijas kitose kultūrose, Makulowich teigia, kad „Kanados ginkluotosios pajėgos ir strateginiai tikslai gali susidurti su Vakarų ir regioninių kultūrų vertybėmis tarptautinių operacijų metu“ ir išskiria keletą kultūrinės trinties taškų: religiją, valdymą, istoriją ir laiko koncepciją. „Norint suvokti, kaip sušvelninti trinties taškus ir kaip pasiekti norimų tikslų tarp vietos populiacijos, reikalinga kultūrinė žvalgyba, kuri yra žvalgybinio pasiruošimo mūšio laukui dalis. Vadai turi įtraukti kultūros įvertinimą į planavimo ir sprendimų priėmimo procesus <...> Vadas, kuris ignoruoja ar neįvertina vietos kultūros svarbos, sustiprina savo priešą, įžeidžia sąjungininkus, izoluoja savo pajėgas ir kelia grėsmę savo visuomenės paramai.“¹¹⁵

Karių kultūrinio išprusimo mokymai Kanadoje trunka vidutiniškai šešias savaites. Didžiąją dalį mokymų vykdo Taikos rėmimo mokymų centras (angl. *Peace Support Training Center*). Nors mokymų tematika priklauso nuo tarptautinės operacijos, karių karinių laipsnių ir užimamų pareigų, tačiau visi kariai mokomi pagrindinių elgesio taisyklių kitoje kultūrinėje aplinkoje. Aukštesnio karinio laipsnio kariai įgyja įvairiapusių mokymus, apimančius šalies, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, istoriją, įvairaus pobūdžio imitacijas, pavyzdžiui, dalis tarpkultūrinių mokymų buvo vykdomi imitaciniuose Afganistano kaimuose, sukurtuose atsižvelgiant į realistinę mokymų aplinką¹¹⁶. Vykdam tarptautinę operaciją Afganistane, mokymų centras organizavo penkių dienų trukmės kultūrinio išprusimo kursą, orientuotą į bendrą supratimą apie šalį, kurioje vykdoma tarptautinė operacija. Pavyzdžiui, kai Kanados pajėgos buvo dislokuotos pietinėje Afganistano dalyje, kultūrinio išprusimo mokymai buvo orientuoti į Kandaharo provinciją ir paštu dialektą, perkėlus Kanados pajėgas į Kabulą ir Šiaurės Afganistaną, mokymai buvo adaptuoti prie labiau generalizuotos Afganistano prieigos, įskaitant dari ir paštu dialektų mokymus. Kanados kariuomenės kultūrinis ruošimas remiasi interaktyviais užsiėmimais klasėse ir misijose dalyvavusių karių patirtimi. Dažniausiai tokiuose užsiėmimuose dalyvauja bent vienas narys iš Tarpkultūrinių mokymų centro ir vienas šalies, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, ekspertas. Šalies ekspertai dažniausiai yra kilę iš tos šalies, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, ir turi asmeninę patirtį gyvenant ir (ar) dirbant misijos šalyje. Šie ekspertai dirba kartu su tarptautinėmis pajėgomis kaip misijos šalies kalbos patarėjai¹¹⁷.

¹¹⁵ Ten pat, p. 2–8.

¹¹⁶ Trochowska K., (7 išnaša), p. 96–97.

¹¹⁷ Gates K. D., (95 išnaša), 2012, p. 21–25.

Kanada taip pat yra perėmusi kitų valstybių kultūrinio lavinimo patirtį: mokydami karius remiasi Jungtinės Karalystės tarpkultūrinių mokymų sprendimais, samdo Jungtinės Karalystės instruktorius; kariai tarptautinių operacijų metu naudojami kultūros patarėjų ir vertėjų paslaugomis; turi pagal JAV vietovės komandų grupių modelį sukurtas Baltąsias situacinio sąmoningumo komandas (angl. *White situational awareness teams*). Taip pat po tarptautinės operacijos kariai perduoda savo įgytą patirtį kitiems kariams, o mokymų programos atnaujinamos po kiekvienos karių dislokacijos¹¹⁸.

3.5. Kultūrinio išprusimo raiška Lietuvoje

Lietuvoje pirmoji iniciatyva vykdant karių kultūrinio išprusimo mokymus buvo 2005 m. gegužės mėn. pasirašytas susitarimas tarp Krašto apsaugos ministerijos ir Vilniaus universiteto Orientalistikos centro. Remiantis šiuo susitarimu pradėti vykdyti kalbos mokymai, skirti kariams, išvykstantiems į tarptautinę operaciją Afganistane. Susitarimas buvo trumpalaikis, nes instruktorių, mokančių karius kalbinių įgūdžių, kalbinės žinios nebuvo pakankamos tinkamam karių paruošimui. Antroji iniciatyva buvo 2005 m. Lietuvos kariuomenės Generolo Adolfo Ramanausko kovinio rengimo centro sutartis su Multikultūrinių ryšių centru. Šiame centre dirbantys mokslininkai, islamo ir Vidurio rytų ekspertai, turintys farsi ir arabų kalbos įgūdžių, vedė kariams tiek kultūros, tiek kalbos mokymus. Visgi dėl nepakankamo Krašto apsaugos ministerijos suinteresuotumo tęsti karių kultūrinio išprusimo mokymus bei finansavimo trūkumo, kultūrinių mokymų buvo atsisakyta grįžtant prie NATO sąjungininkų pagalbos apmokant karius ir karių mokymosi vieniems iš kitų, dalijantis ankstesnėse misijose dalyvavusių karių patirtimi¹¹⁹.

Karių neformalusis mokymasis vieniems iš kitų, dalijimasis tarptautinėje operacijoje filmuota medžiaga, nuotraukomis, patirtimi ir išpūdziais buvo naujas postūmis formalizuojant kultūrinius mokymus – Krašto apsaugos ministerija išreiškė siekį sukurti centrą, kuriame iš tarptautinės operacijos grįžę kariai galėtų susisteminti savo patirtį ir žinias ir jas perduoti į tarptautines operacijas vykstantiems kariams. Kartu siekiant didinti karių kultūrinį išprusimą, 2006 m. Krašto apsaugos ir Užsienio reikalų ministerijų iniciatyva buvo parengtas Goro provincijos vadovas, skirtas Afganistano istorinei, geografinei, ekonominei, socialinei ir saugumo situacijai. Vadovas buvo itin mažos apim-

¹¹⁸ Trochowska K., (7 išnaša), p. 96–97.

¹¹⁹ Račius E., “The ‘Cultural awareness’ factor in the activities of the Lithuanian PRT in Afghanistan”, (25 išnaša), p. 69–70.

ties, neišsamus, tad Lietuvos kariai ir toliau vadovavosi JAV karių naudojamu Afganistano vadovu, ribotai pritaikomu Goro provincijai dėl etninių, religinių ir socialinių grupių skirtumų skirtingose Afganistano provincijose¹²⁰.

Karių kultūrinio lavinimo svarba iš naujo buvo įvertinta 2011 m. Lietuvos karinių pajėgų operacinėje doktrinoje. Doktrinoje didelis dėmesys skiriamas karių kultūriniam išprusimui, išskiriant karių bendradarbiavimą su partneriais: „<...> Abipusė pagarba partnerių profesiniams sugebėjimams, kultūrai, istorijai, religijai, papročiams ir vertybėms stiprina bendradarbiavimą <...>“ ir priešo pažinimo svarbą: „<...> Tarptautinėse operacijose būtina turėti informacijos ne tik apie draugiškas, bet ir apie priešo pajėgas“¹²¹. Taip pat doktrinoje pabrėžiama, jog pirmoji tarptautinių operacijų metu kariuomenei kylanti operacinė problema siejama su šalies, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, vietinių gyventojų pažinimu: „Pirma operacinė problema <...> būdinga tarptautinėms operacijoms <...> pasižymi tuo, kad prieš daugianacionalines operacines pajėgas (ir jų vienetus) oponentas gali veikti smulkiosiomis grupėmis <...>, naudoti nereguliarią taktiką, mišrius ginklus, improvizuotuosius sprogmenis, savižudžius, pasaulio spaudą ir kitas priemones <...> ir vykdo operacijas, kurios yra dalinai palaikomos (remiamos) vietinių gyventojų (vietinės kultūros). Pagrindinis tikslas operaciniame lygmenyje (tokioje aplinkoje) bus nustatyti oponento svorio (gravitacijos) centrus ir juos neutralizuoti ar kaip kitaip paveikti.“¹²² Dar doktrinoje, nurodant pagrindinius veiksnius, kurie daro įtaką tarptautinių operacijų planavimui ir vykdymui, minima, kad vienas tokių veiksnių yra kalba, kultūra ir situacija¹²³, o kultūriniai skirtumai įvardijami kaip „pagrindiniai veiksniai, darantys įtaką tarptautinių operacijų planavimui ir vykdymui“¹²⁴. Vienas svarbiausių šios doktrinos indėlių į karių kultūrinį išprusimą yra atsakomybės kultūriškai apmokant karius paskirstymas, numatant, jog civilių ir karių bendradarbiavimo specialistai, kurie „patys turėdami kultūrinės kompetencijos, turi skatinti karius domėtis ir paisyti kitos šalies kultūros, tradicijų ir suvokti, kaip svarbu yra dirbti kartu su civiliais subjektais“,¹²⁵ bei pirmą kartą reglamentuojamas apibrėžimas *kultūrinių kompetencijų*, kurios įvardijamos kaip „vietos gyventojų bei operacijų rajone veikiančių civilių subjektų tradicijų, istorijos išmanymas, rodoma pagarba jų gyvenimo būdui“¹²⁶.

¹²⁰ Ten pat, p. 73.

¹²¹ Lietuvos karinių pajėgų operacinė doktrina, D-LK-002, Antrasis patikslintas leidimas, patvirtinta Lietuvos kariuomenės vado 2011 m. kovo 10 d. įsakymu Nr. V-230, 2011. Prieiga internetu: <http://www.lietuoskariuomene.lt>, p. 1-17.

¹²² Ten pat, p. 2-33.

¹²³ Ten pat, p. 3-27.

¹²⁴ Ten pat, p. 3-32.

¹²⁵ Ten pat, p. 5-40.

¹²⁶ Ten pat, p. 5-40.

2013 m. Lietuvos karinių pajėgų rengimo doktrinoje ir 2016 m. Lietuvos karinėje doktrinoje nėra išplėtojamas karių kultūrinio lavinimo klausimas. 2013 m. doktrinoje kultūrinis išprusimas siejamas tik su operacinės aplinkos pažinimu, teigiant, kad: „<...> Norėdami suprasti operacinę aplinką turime analizuoti objektyvius veiksnius, kurie keičia operacinės aplinkos sąlygas ir kartu daro įtaką esamų ir būsimų operacijų vykdymui, karių <...> mokymui bei pajėgų (vienetų) rengimui. Šie veiksniai gali būti, bet neapsiriboti: 1. Kultūrų, ideologijų ir socialinių struktūrų įvairovė“¹²⁷. 2016 m. doktrinoje kultūrinis išprusimas išryškintas kaip viena iš būtinų kompetencijų, pabrėžiant, kad: „kariuomenės branduolį sudaro motyvuoti, iniciatyvūs, tvirtos kovos dvasios ir gerai parengti (ypač psichologiškai) kariai <...> gebantys veikti daugianacionalinėje ir daugiakultūroje aplinkoje“¹²⁸, taip pat „<...> XXI amžiaus karys pasižymi: <...> kultūriniu ir teisiniu išprusimu <...> gebėjimu veikti daugianacionalinėje, daugiakultūroje, tarpinstitucinėje, tarporganizacinėje ir tarpvalstybinėje aplinkoje“¹²⁹. Atkreiptinas dėmesys, jog doktrinoje nėra detalizuojama, kas laikytina kultūriniu išprusimu, kaip šis išprusimas ar gebėjimas veikti kitokioje kultūrinėje aplinkoje turėtų būti įgyjamas ir ar kultūriškai išprusęs karys, tai – karys, turintis kultūrinių kompetencijų, apibrėžtas Lietuvos karinių pajėgų operacinėje doktrinoje.

Apžvelgiant karių kultūrinio išprusimo įgyvendinimo reglamentavimą Lietuvos kariuomenės vado įsakymuose, galima pastebėti, kad kariai yra skirstomi pagal savo darbo specifiką – didžiausias kultūrinio išprusimo poreikis keliamas civilių ir karių bendradarbiavimo specialistams bei psichologinių operacijų specialistams. 2010 m. civilių ir karių bendradarbiavimo būrio / komandos individualių užduočių sąrašas ir atlikimo standartuose keliamos trys kultūrinį išprusimą ugdančios užduotys: „1. Suprasti, tradicijų ir kultūrų įvairovę, mokėti atskirti pagrindinius kultūrinės veiklos skirtumus įvairiuose operacijų rajonuose <...> 2. Karys turi būti susipažinęs su egzistuojančiomis pasaulio religijomis, mokėti atskirti pagrindines religijas ir galimas įtakas operacijų rajonuose <...> 3. Žinoti vertėjo darbo ypatumus ir mokėti praktiškai dirbti su vertėju susitikimų metu.“¹³⁰ 2011 m. kariuomenės vado patvirtintuo-

¹²⁷ Lietuvos karinių pajėgų rengimo doktrina, D-LK-07 (patikslinta redakcija), patvirtinta Lietuvos kariuomenės vado 2013 m. balandžio 4 d. įsakymu Nr. V-376, 2013. Prieiga internetu: <http://www.lietuoskariuomene.lt>, p. 8-1.

¹²⁸ Lietuvos karinė doktrina, D-LK-1, antrasis leidimas, patvirtinta Lietuvos kariuomenės vado 2016 m. balandžio 22 d. įsakymu Nr. V-570, Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras, 2016, p. 6-1.

¹²⁹ Ten pat, p. 8-3.

¹³⁰ Lietuvos kariuomenės vado 2010 m. gruodžio 27 d. įsakymas Nr. V-1160 „Civilių ir karių bendradarbiavimo būrio / komandos individualių užduočių sąrašas ir atlikimo standartai (sausumos pajėgos).“

se civilių ir karių bendradarbiavimo specialisto kurso individualių užduočių atlikimo standartuose numatyta, kad ruošiant civilių ir karių bendradarbiavimo specialistus įtraukiamas dar vienas kultūrinį pažinimą didinantis reikalavimas, tai – „paaiškinti lyčių aspekto įtaką operacijoms“¹³¹. 2017 m. parengtoje, tačiau dar nepatvirtintoje Civilių ir karių bendradarbiavimo kurso mokymo programoje religijos pažinimas išbraukiamas iš kariams keliamų užduočių sąrašo. Kultūros ir lyčių aspektų įtakos tarptautinėms operacijoms analizei skiriamos dvi teorinės akademinės valandos, darbo su vertėju įgūdžių ugdymui skiriama viena teorinė ir viena praktinė akademinė valanda¹³².

Psichologinių operacijų specialistams keliami aukšti kultūrinio išprusimo reikalavimai. Šie specialistai turi gebėti atlikti šalies (valstybės) studijas remdamiesi politine-karine analize, įskaitant ir kultūros, kalbos, vertybių, tikėjimo ir elgsenos, religijos, socialinių organizacijų analizę bei gebėti dirbti su vertėjais¹³³. Visgi įsakyme nėra detalizuojama, kaip ugdomi psichologinių operacijų specialistų analitiniai įgūdžiai, leidžiantys atlikti tikslinės valstybės analizę, ir kiek valandų skiriama tokių specialistų mokymams.

Lietuvoje, priešingai nei kitose analizuotose valstybėse, karių kultūrinio išprusimo mokymų diferenciacija pagal karinį laipsnį yra ribota. Tokio tipo diferenciaciją galima įžvelgti tik puskarininkių karjeros mokymo programose, pavyzdžiui, Puskarininkių karjeros III pakopos kurso programoje, reglamentuojančioje viršilų ir seržantų majorų ruošimą, vienas iš keliamų mokymo tikslų yra „Suprasti, kaip skirtingi vadovavimo stiliai yra veikiami skirtingų kultūrų“, kuri išskaidoma į kelias užduotis: „1. Paaiškinti vadovavimo stilius; 2. Diskutuoti apie vadovavimo stilių taikymą; 3. Paaiškinti, kas yra kultūra; 4. Paaiškinti kultūrų tipologijas.“ Taip pat šios grandies puskarininkiams keliamas dar vienas tikslas: „suprasti, kaip vadovavimo stiliai taikomi tarptautinėse karinėse operacijose“, gebant diskutuoti apie kultūros aspektus, darančius įtaką operacijoms. Šiems dviem tikslams įgyvendinti skiriamos 4 akademinės valandos¹³⁴. Puskarininkių karjeros II pakopos mokymo programoje, reglamentuojančioje vyr. seržantų ir štabo seržantų rengimą, numatyta, kad šios grandies kariams viena iš keliamų užduočių yra „suprasti etiško ir neetiško sprendimo

¹³¹ Lietuvos kariuomenės vado 2011 m. rugsėjo 15 d. įsakymas Nr. V-933 „Civilių ir karių bendradarbiavimo specialisto kurso individualių užduočių atlikimo standartai (sausumos pajėgos)“.

¹³² Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų Juozo Lukšos mokymo centras, Civilių ir karių bendradarbiavimo kursas, Mokymo programa, JLMC-L7-070.

¹³³ Lietuvos kariuomenės vado 2011 m. gruodžio 8 d. įsakymas Nr. V-1255 „Psichologinių operacijų specialisto individualių užduočių atlikimo standartai“, p. 3.

¹³⁴ Lietuvos kariuomenės vado 2015 m. lapkričio 20 d. įsakymas Nr. V-1415 (Lietuvos kariuomenės vado 2016 m. spalio 17 d. įsakymo Nr. V-1419 redakcija) „Puskarininkių karjeros III pakopos kurso (LKM-L7-1103) mokymo programa“.

įtaką karinėms operacijoms“, iškeliant užduotis: „1. Palyginti etiško ir neetiško sprendimo įtaką karinėms operacijoms; 2. Apibūdinti etikos iššūkius, darančius įtaką sprendimų priėmimui, ir jų poveikį operacijoms. 3. Paaiškinti, kas yra kultūra; 4. Paaiškinti kultūrą apimančias sritis; 5. Diskutuoti, kokią įtaką operacijos sėkmei gali turėti kultūrinis sąmoningumas.“ Tikslui įgyvendinti skiriamos 2 akademinės valandos¹³⁵. 2014 m. Puskarininkų karjeros I pakopos kurso mokymo programoje, reglamentuojančioje grandinių ir seržantų rengimą, numatyta, kad kariai turi „žinoti pagrindinius kultūrinių skirtumų bruožus“ ir „suprasti kultūrinio sąmoningumo ugdymo svarbą ir įtaką operacijos sėkmei“¹³⁶. Visgi atnaujintoje 2016 m. Puskarininkų karjeros I pakopos kurso programoje, kultūrinis pažinimas eliminuojamas kaip šios grandies kariais būtinas mokomasis dalykas¹³⁷. Atkreiptinas dėmesys, kad nei pirmos, nei antros pakopos puskarininkų mokymo programose nėra nurodoma, kokia kultūrinio sąmoningumo apibrėžtimi remiamasi mokant karius.

Karininkų mokymo programose kultūrinio išprusimo mokymai nėra atskirai reglamentuojami. Ribotos mokymų užuomazgos pastebimos kariūnų – būsimų karininkų mokymosi programose, pavyzdžiui, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje studijuojantys kariūnai turi pasirenkamąjį 48 valandų trukmės kursą „tarpkultūrinė komunikacija“, taip pat dalis kariūnų, konkrečiai – studijuojantys tarptautinius santykius, supažindinami su regionų studijomis.

Visų karinių laipsnių karių ruošimą tarptautinėms operacijoms šiuo metu reglamentuoja „Karių rengimo tarptautinėms operacijoms (individualių įgūdžių atnaujinimo) kursas“. Šioje programoje kariais keliamas mokymo tikslas: „Žinoti tarptautinės operacijos šalies istoriją, regiono kultūrinius ir religinius ypatumus“ ir užduotys, įgyvendinant šį tikslą: „1. Apibūdinti būsimo operacijos rajono kultūrą, tradicijas, religiją, politinę ir ekonominę situaciją, geografiją, klimatą, populiaciją, istoriją, konflikto raidą ir karinę situaciją; 2. Apibūdinti bendravimo su vietiniais gyventojais ypatumus; 3. Apibūdinti islamo ir krikščionybės panašumus bei skirtumus.“ Šiam mokymo tikslui pasiekti skiriamos 3 valandos teorinių užsiėmimų klasėse. Dar vienas kariais keliamas tikslas: „Suprasti darbo su vertėju pagrindinius principus“ ir užduotis „Išvar-

¹³⁵ Lietuvos kariuomenės vado 2014 m. rugsėjo 15 d. įsakymas Nr. V-912 (Lietuvos kariuomenės vado 2017 m. sausio 18 d. įsakymo Nr. V-58 redakcija) „Puskarininkų karjeros II pakopos kurso (LKM-L7-1102) mokymo programa“.

¹³⁶ Lietuvos kariuomenės vado 2014 m. rugsėjo 29 d. įsakymas Nr. V-979 „Puskarininkų karjeros I pakopos kurso (LKM-L7-1101) mokymo programa“.

¹³⁷ Lietuvos kariuomenės vado 2014 m. rugsėjo 29 d. įsakymas Nr. V-979 (Lietuvos kariuomenės vado 2016 m. rugpjūčio 5 d. įsakymo Nr. V-1107 redakcija) „Puskarininkų karjeros I pakopos kurso (LKM-L7-1101) mokymo programa“.

dyti darbo su vertėju pagrindinius principus“. Šiai užduočiai įgyvendinti skiriama 1 valanda teorinių užsiėmimų klasėse. Kalbų, vyraujančių tarptautinių operacijų zonose, mokymai kariams nėra organizuojami¹³⁸.

Verta pažymėti, jog Lietuvoje nėra vienos institucijos ar karinio padalinio, kariams vykdančio kultūrinius mokymus, – civilių ir karių bendradarbiavimo specialistų kultūrinį išprusimą ugdo Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų Juozo Lukšos mokymo centras, puskarininkių – Divizijos generolo Stasio Raštikio Lietuvos kariuomenės mokykla, kariūnų – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, į tarptautines operacijas siunčiamų karių – Lietuvos kariuomenės Generolo Adolfo Ramanausko kovinio rengimo centras. Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog visuose analizuotuose Lietuvos karių kultūrinį išprusimą reglamentuojančiuose dokumentuose nėra skatinamas ar kitaip deklaruojamas karinių dalinių bendradarbiavimas tarpusavyje keičiantis karių kultūrinio lavinimo patirtimi ar kitų NATO valstybių patirties perėmimas.

Tyrimo apibendrinimas

Išanalizavus JAV, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos, Kanados ir Lietuvos karių kultūrinių mokymų raišką karinėse doktrinosose bei kituose kariuomenės veiklą ir karo tarnybą reglamentuojančiuose dokumentuose, galima patvirtinti straipsnyje iškeltą hipotezę – tyrimo metu išryškėjo, jog visose analizuotose valstybėse, institucionalizavusiose karių kultūrinio išprusimo mokymus, ne tik didelis dėmesys skiriamas karių kultūriniam lavinimui, nepriklausomai nuo didžiųjų NATO valstybių įsitraukimo į tarptautines operacijas masto (palyginimui, daugiausia iš analizuotų valstybių, institucionalizavusių karių kultūrinius mokymus, į tarptautines operacijas karių siunčia JAV – 210 000, mažiausiai Kanada – 1 450), bet ir kultūriniai mokymai reglamentuojami gana panašiai. Visose kultūrinį išprusimą institucionalizavusiose valstybėse, kultūrinio išprusimo mokymai atspindi teoriniame modelyje išryškintas karių kultūrinį išprusimą sudarančias kompetencijas. Kitaip tariant, JAV, Jungtinėje Karalystėje, Kanadoje ir Prancūzijoje karių kultūrinis lavinimas apima kultūros specifinių, tarpkultūrinių ir kalbos kompetencijų įgijimą. Galima teigti, jog šiose valstybėse karių kultūrinis išprusimas yra matomas kaip ilgalaikis, visaapimantis procesas. Tokią prielaidą suponuoja tarpkultūrinių kompetencijų įtraukimas į kariuomenės mokymo programas. Kultūros specifinių kom-

¹³⁸ Lietuvos kariuomenės vado 2016 m. kovo 9 d. įsakymas Nr. V-342 „Karių rengimo tarptautinėms operacijoms (individualių įgūdžių atnaujinimo kursas) (KRC – L7 – 001)“.

petencijų ugdymas paruošia karius išimtinai tik tam tikrai tarptautinei operacijai – kariai supažindinami su konkrečiai kultūrai, valstybei ar regionui būdinga informacija. Tarpkultūrinių kompetencijų ugdymas didina karių adaptacinius įgūdžius, nepriklausomai nuo kultūrinės aplinkos, todėl kariai gali lengviau prisitaikyti ne tik prie besikeičiančio tarptautinių operacijų konteksto, bet ir dirbti koalicijoje ar su tarptautiniais partneriais.

Išskirtina ir daugiau bendrų bruožų vykdant karių kultūrinius mokymus valstybėse, institucionalizavusiose karių kultūrinį išprusimą. Pirma, JAV, Jungtinėje Karalystėje, Kanadoje ir Prancūzijoje taikomi interaktyvūs mokymosi metodai, o kariai įtraukiami į mokymosi procesą. Antra, šiose valstybėse ruošiant kultūriškai išprususius karius remiamasi pakopine prieiga supažindinant karius su kitomis kultūromis – karių kultūrinio išprusimo mokymai skirstomi atsižvelgiant į karių vykdomą veiklą, užimamas pareigas ar karinius laipsnius. Nerečiau vyresniesiems karininkams suteikiami įvairiapusiški mokymai, įpareigojant apmokyti ir savo pavaldinius. Taip pat kultūriniai mokymai papildomi tarptautinių operacijų metu įtraukiant kultūros patarėjus, padedančius vyresniesiems karininkams priimant sprendimus. Trečia, karių kultūrinio išprusimo mokymai nėra trumpalaikės *ad hoc* iniciatyvos, kultūrinį lavinimą organizuoja ir koordinuoja tam skirtos institucijos ar kultūrinio lavinimo mokyklos, o kultūrinis išprusimas matomas kaip mokymosi visą gyvenimą koncepcijos dalis. Galiausiai galima pastebėti, jog analizuotos didžiosios NATO valstybės, institucionalizavusios kultūrinį išprusimą, ne tik perima viena kitos patirtį ugdydamos kultūriškai išprususius karius, bet ir nuolat tobulina kultūrinius mokymus, atsižvelgdamos į ankstesnes karių rotacijas, o kariai skatinami įgytą patirtį perduoti vieni kitiems. Atkreiptinas dėmesys, jog skirtumai tarp valstybių, institucionalizavusių karių kultūrinį lavinimą, iš esmės yra tik techninio pobūdžio, pavyzdžiui, priešingai nei kitos analizuotos valstybės, JAV skatina savarankišką karių savęs tobulinimą įsitraukiant į nuotolinius kultūrinius mokymus. Taip pat pastebimi neįžymūs mokymo trukmės skirtumai, išsiskiria kultūrinius mokymus papildančios iniciatyvos, atsiradusios valstybėms dalyvaujant tarptautinėse operacijose, dar dalis valstybių karinėse doktrinos remiasi nehierarchizuotu kultūrinio išprusimo apibrėžimu, kitos – hierarchizuoja.

Lyginant Lietuvos ir kitų analizuotų NATO valstybių kultūrinio išprusimo raišką karinėse doktrinos bei kituose kariuomenės veiklą ir karo tarnybą reglamentuojančiuose dokumentuose, galima teikti šias rekomendacijas Lietuvos karių kultūrinio lavinimo atžvilgiu. Pirma, menką dėmesį Lietuvoje vykdomo karių kultūrinio lavinimo svarbai žymi kultūrinio išprusimo standartizavimo karinėse doktrinos bei tarp skirtingų Lietuvos kariuomenės padalinių nebu-

vimas. Nors 2011 m. Lietuvos karių pajėgų operacinėje doktrinoje įtvirtintas *kultūrinių kompetencijų* apibrėžimas, tačiau 2016 m. Lietuvos karinėje doktrinoje vartojama *kultūrinio išprusimo* definicija, o Puskarininkių karjeros I ir II pakopos mokymo programose susiduriama su *kultūrinio sąmoningumo* apibrėžtimi. Atkreiptinas dėmesys, kad nei *kultūrinio išprusimo*, nei *kultūrinio sąmoningumo* sampratos šiuose dokumentuose nėra apibrėžiamos. Nesant kultūrinio išprusimo standartizavimo Lietuvos kariuomenės strateginiuose dokumentuose apsunkinamas kultūrinio išprusimo įgyvendinimas praktikoje – kultūrinio išprusimo interpretavimas priklauso nuo karių mokinčių instruktorių ir jų turimų kompetencijų, kurios gali būti nepakankamos tinkamam karių ruošimui tarptautinėms operacijoms. Taip pat galima daryti prielaidą, kad Lietuvos karinėse doktrinose bei kituose kariuomenės veiklą ir karo tarnybą reglamentuojančiuose dokumentuose vartojama apibrėžimų įvairovė leis susidurti su kultūrinio išprusimo apibrėžimo standartizavimo sukelta problema, dėl kurios ilgą laiką buvo kritikuojamos JAV ginkluotosios pajėgos – skirtingiems JAV kariuomenės padaliniais individualiai interpretuojant karių kultūrinio išprusimo mokymus ilgainiui iškilo opi kultūrinio išprusimo mokymų tarp skirtingų kariuomenės padalinių harmonizavimo problema. Šiuo metu Lietuva galimai seka šia blogąja praktika – skirtingi kariuomenės padaliniai nebendradarbiauja tarpusavyje rengdami karių kultūrinius mokymus ir tai tik patvirtina nepakankamą kultūrinio lavinimo svarbos įvertinimą formuojant Lietuvos gynybos politiką.

Remiantis didžiųjų NATO valstybių, institucionalizavusių karių kultūrinį išprusimą, patirtimi, pastebėtina, jog ugdant karių kultūrinį išprusimą šiose valstybėse visada taikoma mokymų diferenciacija atsižvelgiant į karių užimamas pareigas ar karinius laipsnius. Lietuvoje pastebimos ribotos ir abejotinos diferenciacijos, atsižvelgiant į karinį laipsnį, užuomazgos: žemesnės grandies kariams, konkrečiai – puskarininkiams, vykdoma santykinai daugiau kultūrinių mokymų nei karininkams. Lietuvoje nėra taikoma kitų NATO valstybių praktika įvairesnio pobūdžio kultūrinius mokymus suteikti būrių vadams ir kitiems aukštesnio rango karininkams, perduosiantiems įgytą patirtį savo pavaldiniams. Kultūrinio išprusimo mokymų diferenciacija, atsižvelgiant į karių užimamas pareigas, taip pat menka. Nors 2011 m. Lietuvos karių pajėgų operacinėje doktrinoje didelė atsakomybė ugdant kultūriškai išprususius karius skiriama civilių ir karių bendradarbiavimo specialistams, tačiau 2017 m. parengtoje Civilių ir karių bendradarbiavimo kurso mokymo programoje kultūros specifiniams ir darbo su vertėju mokymams skiriamos keturios akademinės valandos. Abejotina, ar tokios mažos trukmės kultūrinio ir kalbinio ruošimo trukmė yra pakankama šios srities kariams. Taip pat, pastebėtina, kad

net ir didžiausią kultūrinio išprusimo poreikį turintys kariai, tai – civilių ir karių bendradarbiavimo specialistai, informacinių operacijų specialistai, nėra mokomi kalbų, vyraujančių tarptautinės operacijos šalyje.

Verta atkreipti dėmesį į karių mokymo metodus ir trukmę. Analizuotose NATO valstybėse, institucionalizavusiose karių kultūrinio išprusimo mokymus, minimali kultūros specifinių kompetencijų įgijimo trukmė prieš tarptautinę operaciją yra bent kelių dienų kursas. Mokant karius tarpkultūrinių kompetencijų, kursų trukmė gali siekti ir kelis metus. Lietuvoje karių kultūrinio išprusimo ugdymui skiriamos vidutiniškai 4 valandos: 2–3 valandos kultūros specifinėms ir 1–2 valandos darbo su vertėju kompetencijoms ugdyti. Taikomi lavinimo metodai taip pat galimai nėra pakankami tinkami karių paruošimui, pavyzdžiui, „Karių rengimo tarptautinėms operacijoms (individualių įgūdžių atnaujinimo) kursas“ programoje karių kultūrinio išprusimo ugdymui numatyta išimtinai teorinės paskaitos. Remiantis JAV, Jungtinės Karalystės, Kanados ir Prancūzijos patirtimi, paskaitų sistema turėtų būti paremta karių ištraukimu į mokymo procesą: seminarais, diskusijomis, imitaciniais, vaidmenų žaidimais, nuotoliniais mokymais, neapsiribojant tik paskaitomis, nes kultūriniai mokymai apima tarpdisciplininius įgūdžius, kurie nėra įgyjami tik išklausančiomis paskaitomis, ir karių mokymo metodai nėra apribojami išimtinai paskaitomis klasėse – kariai įtraukiami į mokymosi procesą.

Viena svarbiausių strateginio lygmens karių kultūrinio išprusimo Lietuvoje problemų, kylanti tiek dėl kultūrinio išprusimo standartizavimo stygiaus, tiek galimai dėl dėmesio kultūriniam karių lavinimui stokos, tai – kultūrinį išprusimą sudarančių kompetencijų interpretavimo problema. Teoriniame modelyje išryškėjo, jog tarptautinėse operacijose dalyvaujančių karių kultūriniam išprusimui būtinas kultūros specifinių, tarpkultūrinių ir kalbos kompetencijų įgijimas. Analizuotos didžiosios NATO valstybės tik patvirtino šią tendenciją – visose analizuotose valstybėse, nepriklausomai nuo ištraukimo į tarptautines operacijas masto, kultūriniai mokymai apima visų šių kompetencijų įgijimą. Visgi tarpkultūrinių kompetencijų ugdymas neatsispindi nei vienoje Lietuvos karinėje doktrinoje ar kituose kariuomenės veiklą ir karo tarnybą reglamentuojančiuose dokumentuose. Lietuvoje ruošiant kultūriškai išprususius karius orientuojamasi tik į kultūros specifines ir iš dalies į kalbines kompetencijas apimančią karių kultūrinį lavinimą. Tai leidžia teigti, kad, tiek remiantis teoriniu kompetencijų modeliu, tiek didžiųjų NATO valstybių patirtimi, Lietuvoje kariai įgyja tik dalį jiems reikalingų kompetencijų, todėl paruošiami riboto kultūrinio išprusimo kariai. Lietuvoje praktikuojamas kultūros specifinių kompetencijų ugdymas yra orientuotas į trumpalaikius siekius – kariai paruošiami išimtinai konkrečiai tarptautinei operacijai, o įgyti įgūdžiai nėra pritaikomi prie besikeičiančios tarptautinių operacijų įvairovės.

Tarpkultūrinės kompetencijas įtraukus į mokymų programas Lietuvoje būtų ugdomi plačiu mastu (tiek bendradarbiaujant su koalicijos partneriais, tiek tarptautinių operacijų metu) pritaikomi karių adaptaciniai įgūdžiai, o tai savo ruožtu ilgalaikėje perspektyvoje palengvintų ir kultūros specifinių kompetencijų įgijimą. Verta pažymėti, jog atsisakant tarpkultūrinių kompetencijų ugdymo, Lietuva nuvertina kultūrinio bendradarbiavimo su partneriais svarbą – kultūros specifinių kompetencijų ugdymas orientuotas išimtinai į valstybės, kurioje vykdoma tarptautinė operacija, visuomenės pažinimą ir pritraukimą, bet ne į sklandesnio bendradarbiavimo su koalicijos partneriais vystymą.

Manytina, jog Lietuva gali ir turi lygiuotis į didžiąsias NATO valstybes formuodama kultūrinio išprusimo gaires strateginiuose dokumentuose ir lavinimo programas. Atlikta analizė išryškino, jog nepriklausomai nuo valstybių išsitraukimo į tarptautines operacijas masto, didžiosiose NATO valstybėse vykdomas karių kultūrinis lavinimas turi daug bendrų tendencijų, priešingai, Lietuvoje pastebimas didelis atotrūkis nuo valstybių, institucionalizavusių karių kultūrinį lavinimą. Lietuva susiduria su problemomis, kurios negali būti pateisinamos ne tik nedideliu į tarptautines operacijas siunčiamų karių skaičiumi, nes, kaip jau išryškėjo, išsitraukimas į tarptautines operacijas neturi įtakos karių kultūrinio išprusimo reglamentavimui, bet ir išteklių trūkumu. Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria Lietuva, nėra imlios ištekliams, tai – kultūrinio išprusimo interpretavimo ir standartizavimo, netikslingo mokymų diferencijavimo, karinių padalinių nebendradarbiavimo tarpusavyje, kultūrinių mokymų netobulinimo, atsižvelgiant į ankstesnį karių dalyvavimą tarptautinėse operacijose, problemos. Tai problemos, kylančios dėl nepakankamo kultūrinio lavinimo svarbos įvertinimo ir dėmesio stokos kultūriniais aspektams formuojant Lietuvos gynybos politiką. Ištekliams imlūs kultūrinio lavinimo trūkumai, pavyzdžiui, kultūrinio lavinimo trukmė, šiuo atveju tampa antraeile problema, įgisiančią svarbą tik pasikeitus požiūriui į patį kultūrinį lavinimą. Galima teigti, jog karių kultūrinis lavinimas – tai gynybos politikos formuotojų požiūrio į kultūrinių veiksmų svarbą karyboje įvertinimas. Didžiosios NATO valstybės šiuo klausimu rodo vienybę, net ir nesant kultūrinio išprusimo reglamentavimui NATO lygmeniu. Požiūrio į karių kultūrinį lavinimą strateginiu lygmeniu kaita, atsižvelgiant į didžiųjų NATO valstybių patirtį, galėtų tapti pirmuoju žingsniu gerinant karių kultūrinio išprusimo raišką Lietuvos karinėse doktrinos bei kituose kariuomenės veiklą ir karo tarnybą reglamentuojančiuose dokumentuose.